

2010:42

Ballingstorps trädgårdar

Dokumentation, 2010

Cissela Olsson, Emelie Petersson & Brita Tronde

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:42

Ballingstorps trädgårdar

Dokumentation, 2010
Kviinge, 1079
Östra Göinge kommun
Skåne län

Cissela Olsson, Emelie Petersson & Brita Tronde

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2010 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:42
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Anna & Per fotograferade i den norra delen av trädgården vid Ballingstorpssgården. Foto från Yngve Holmgren
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Ballingstorps trädgårdar

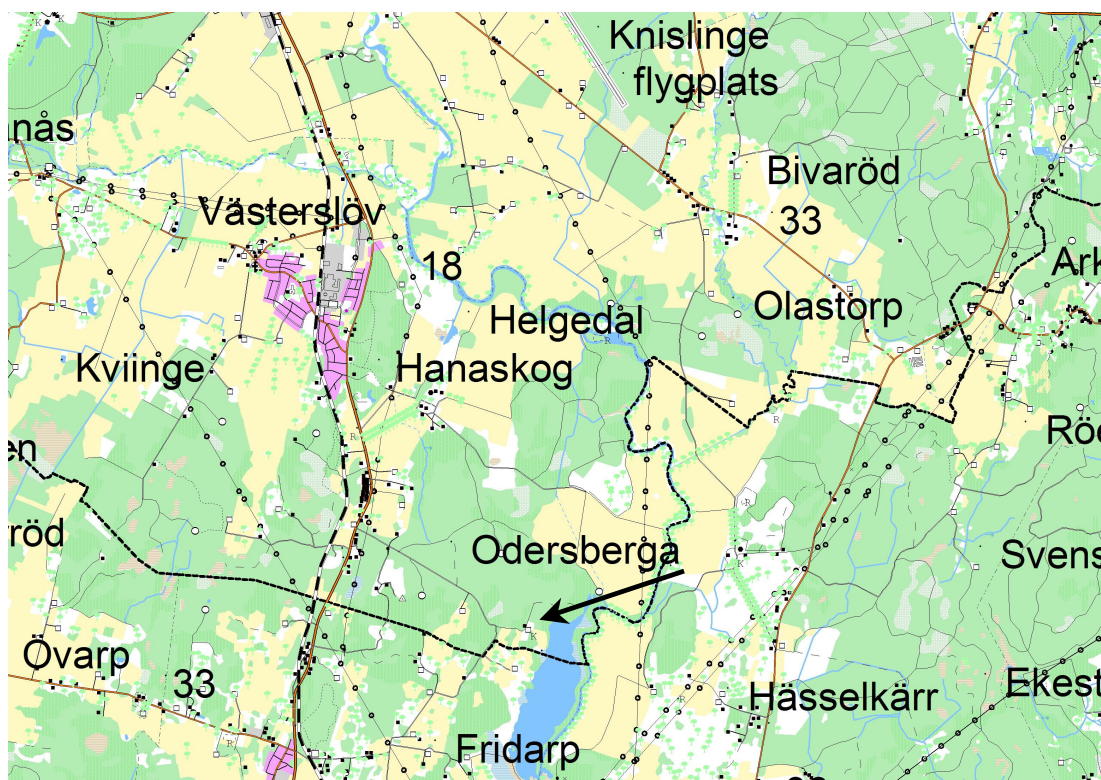
Innehåll

Inledning	5
Bakgrund och förutsättningar	7
Syfte och målsättning	7
Metod och avgränsning	8
Administrativa uppgifter	8
Historik	9
Byn	9
Markerna	11
Kort trädgårdshistorik	13
Trädgården i arkivmaterialet	14
Ballingstorpsgården	14
Per - Ols gård	22
Trädgården idag	24
Ballingstorpsgården	24
A. Trädgårdens södra del	24
B. Trädgårdens norra del	26
C. Kryddträdgården	28
D. Trädgårdens östra del	29
Per - Ols gård	31
A. Omgivningen närmast huset	31
B. Marken i norr	32
C. Marken i söder	33
D. Fägatan	33
E. Omgivningarna	34
Sammanfattning	34
Skötselområden	36
Gräsytor	36
Träd	37
Humle	38
Förslag till åtgärder	38
Löpande skötselåtgärder för Ballingstorpsgården	38
Gräsytor	38
Träd	38
Buskar	40
Rabatter	40
Humle	40
Källor	41
Tryckta källor	41
Otryckta källor	41
Bilagor	43

Bilaga 1	43
Bilaga 2	44
Bilaga 3	45
Bilaga 4	46
Bilaga 5	46

Ballingstorp ligger i Kristianstad kommun som är markerad på kartan.

Ballingstorgården och Per - Ols gård ligger öster om väg 19.

Inledning

Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne har på uppdrag av Skånes hembygdsförbund gjort en skötselplan för trädgårdarna vid Ballingstorpsgården och Per - Ols gård, båda ingående i byggnadsminnet. Ballingstorpsgården blev skyddad som kulturhistoriskt märklig byggnad 1947. I början av 1960-talet gjordes en avstyckning och så småningom fick Skånes Hembygdsförbund byggnaderna och tomtplatsen som gåva. Gården blev byggnadsminne 1964 och 1994 erhöll hembygdsförbundet även den intilliggande Per – Ols gård tillsammans med ett stycke mark i Ballingstorps by. 2002 utökades byggnadsminnet till att omfatta hela fastigheten med intilliggande Per Ols gård och i samband härmed utfärdades också nya skyddsföreskrifter.

Byggnadsminnesförklaringen 16 september 1964:

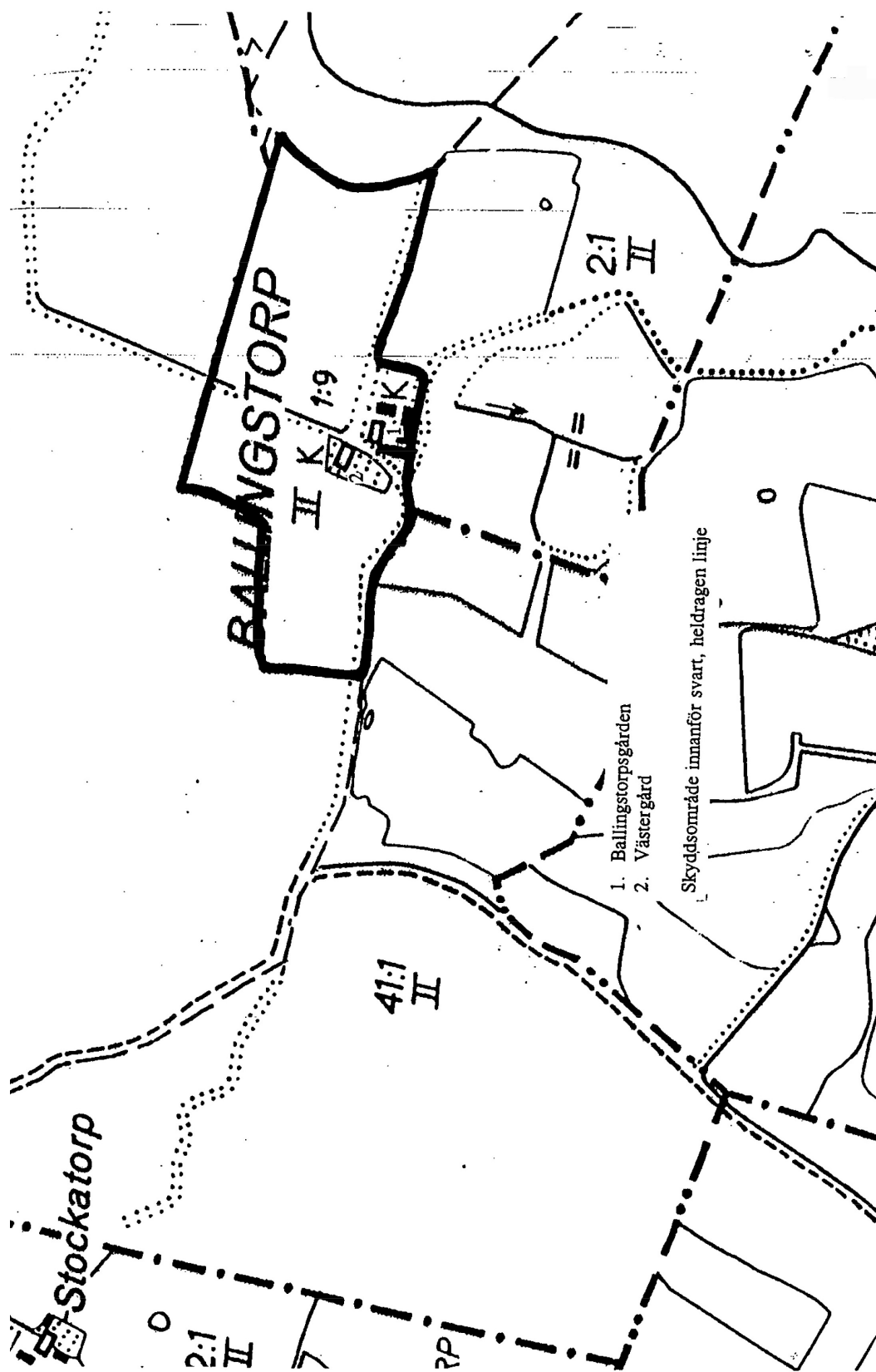
3. *Den till byggnaderna hörande trädgården och gårdsplanen må ej utan riksantikvariens samtycke ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan väsentlig förändring.*
4. *Ägaren skall ägna byggnaderna med tillhörande trädgård och gårdsplan erforderligt löpande underhåll.*

Ändring av skyddsbestämmelserna 2002-12-19:

1. *Gårdarna 1 och 2 inom skyddsområdet får inte rivas, byggas till eller i övrigt till sin exteriör förändras. Inga ingrepp får göras i byggnadernas stommar. Ingrepp i eller ändring av fast inredning får inte göras. Byggnadernas planlösningar får inte förändras.*
2. *Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbete skall utföras på ett sådant sätt att det kulturbistoriska värdet inte minskar, med material och metoder som är väl beprövade och anpassade tillbyggnadens egenart.*
3. *Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas samt skall hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas. Skyddsområdet ska bevaras och vårdas enligt en vårdplan som godkännes av länsstyrelsen.*

I kommentarerna till skyddsbestämmelserna står det att:

Inom skyddsområdet finns bl a en trädgårdsanläggning och två fägor. En vårdplan ska upprättas för skyddsområdet för bevara den befintliga strukturen. Vårdplanen ska föregås av en dokumentation och analys av områdets historiska utveckling.

Karta ur byggnadsminnesförklaringen, Länsstyrelsen i Skåne län, med den felaktiga benämningen av Per - Ols gård som Västergård.

Bakgrund och förutsättningar

Ballingstorpsgården består av fyra längor grupperade kring en rektangulär gårdsplan. Boningshuset i norr består av en ryggåsstuga som i väster är anslutet med ett härbergshus. Båda är knuttimrade och ryggåsstugan är klädd med locklistpanel. Ekonomibyggnaderna som består av ladugård i väster, loge i söder och bryggghus i öster är uppförda i knuttimring och skiftesverk. I norr och öster finns en äldre trädgård som bland annat rymmer en kryddträdgård. En vårdplan för byggnaderna upprättades 2001 av Arkitektbolaget Dahlquist-Larsson och en antikvarisk komplettering till vårdplanen utfördes 2003 av Regionmuseet se, rapport 2003:32. En utförlig historik och beskrivning över Ballingstorpsgården har presenterats i en skrift författad av Magnus Lindhagen 1997.

Av den så kallade Per - Ols gård, tidigare felaktigt benämnd Västergård, återstår idag endast boningshuset sedan tre ekonomilängor, innehållande bland annat bryggghus, häst- och kostall, rivits. Boningshusets mittdel är uppförd i knuttimring medan den östra och västra delen utgörs av skiftesverk. Merparten av byggnadens exteriör är reveterad och avfärgad i en gul kulör, resterande del är klädd med tjärad panel. 2004 gjordes en vårdplan för byggnaden, se Regionmuseets rapport 2004:72.

Trädgården vid Ballingstorpsgården uppmärksammades 1983 då en trädgårdsplan upprättades i ett examensarbete från Lantbruksuniversitet i Alnarp. Med denna som grund skapades bland annat en kryddträdgård och fruktträd planterades. Länsstyrelsen upprättade 2007 en skötselplan för kulturmiljön i Ballingstorp. Planen omfattar hela skyddsområdet om 4,4 ha och syftar genom de föreslagna åtgärderna till att visa ett äldre tidsskede belagt i det historiska kartmaterialet. Det eftersträlvade resultatet är ett pedagogiskt landskap som bättre ansluter till den ålderdomliga bebyggelsen i byn och härigenom bidrar till att skapa bättre möjligheter till förståelse av livet i Ballingstorp.¹

Intressant i sammanhanget är att Ballingstorpsgården är relativt väl dokumenterad genom skriften från 1997 medan föga är känt om Per - Olsgårdens historia.

Syfte och målsättning

Syftet med skötselplanen är att presentera dagens innehåll av växter i de båda trädgårdarna och ge förslag till fortsatt skötsel av trädgårdarna baserad på en sammantagen analys av det historiska källmaterialet och dagens innehåll och utseende. Målet är dels att med skötselplanen som grund vårda trädgårdarna och dels att utifrån denna berika den publika verksamheten genom berättelser om växterna och deras användning/betydelse i hushållet.

¹ Skötselplan för kulturmiljön i Ballingstorp, s.2

Metod och avgränsning

Under arbetet med skötselplanen har trädgårdarna besökts och inventerats vid skilda tillfällen för att ringa in blommande och fruktbärande perioder. Resultatet redovisas under rubriken *Trädgården idag*. En inmätning med GPS har gjorts av det mest väsentliga innehållet i de båda trädgårdarna, se bilaga 1 bild 1. Med denna inmätning som grund har därefter materialet bearbetats ytterligare för att ge en mer detaljerad och lättillgänglig bild av trädgårdarna. Det inventerade området utgörs i huvudsak av själva trädgårdarna med vissa utblickar, för avgränsning se bilaga 1 bild 2.

Det historiska kartmaterialet ger ingen information kring trädgårdarna utan användbara källor har istället varit fotografier från 1900-talets början. Med dessa som grund har trädgårdens historiska framväxt skissats. Det skall betonas att det inte har varit möjligt att med säkerhet identifiera de växter som avbildas på fotografierna utan att det som presenteras i texten är ett antagande.

En viktig källa har Olga Holmgrens fotografier varit. Hennes mor, Anna Frostensson, gifte sig med Per Nilsson 1926 och Olga kom härigenom i kontakt med Ballingstorpsgården. Genom Olgas son, Yngve Holmgren, har Regionmuseet fått ta del av detta material. Genom bilderna i hennes fotoalbum speglas livet på gården under den sista brukningstiden. Härutöver har Yngve Holmgren intervjuats och mycket information kommer ur dessa samtal. Familjen Holmgren spenderade en hel del tid vid Ballingstorpsgården och använde byggnaderna till och från ända fram till 1974. Olga Holmgren tog också hand om trädgården mellan åren 1956 och 1974.

Administrativa uppgifter

Objekt	Ballingstorp, 1:9
Socken	Kviinge, 1079
Kommun	Östra Göinge
Arbetshandlingar	-
Regionmuseets dnr	K12.20-4-10, 1079
Beställare	Skånes hembygdsförbund
Konsulter	-
Entreprenör	-
Antikvarisk expertis	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom kulturvetare Cissela Olsson, byggnadsantikvarie Emelie Petersson och arkeolog Brita Tronde

Historik

Byn

Byn Ballingstorp är belägen på gränsen mellan slätt och skogsbygd på marker som har varit brukade sedan förhistorisk tid. Efter reformationen tillhörde byn förmodligen godsens Färlövsholm och Araslöv. I de skriftliga källorna omnämns Ballingstorp första gången 1532 medan den första kända brukaren som arrenderade gården uppträder vid slutet av samma århundrade. Vid denna tid låg det en gård på platsen. Under 1700-talet tillkommer en gård och vid 1800-talets början finns det tre gårdar i byn. Det som idag kallas för Ballingstorpsgården friköps sedermera år 1885 och brukades därefter fram till 1956 då den skänktes till Skånes hembygdsförbund.²

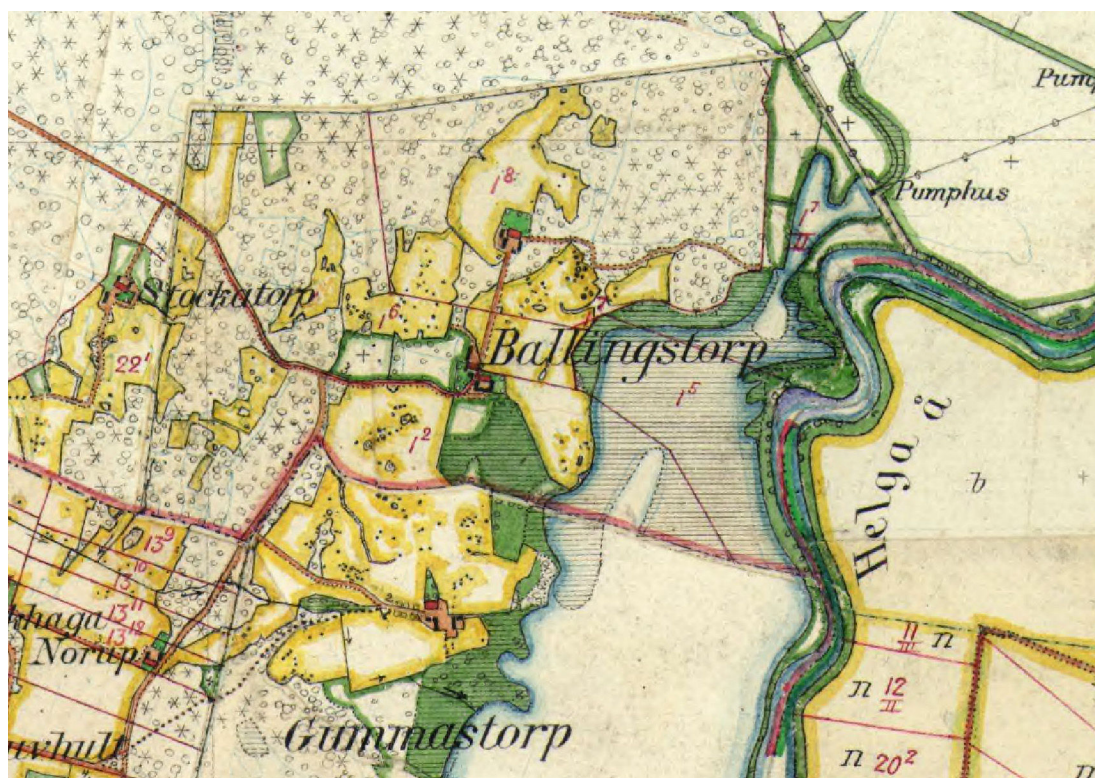
Skånska Rekognosceringskartan från 1812-20 visar att det fanns tre gårdar i Ballingstorp i början av 1800-talet. Karta hämtad ur Regionmuseets arkiv.

Ballingstorpsgården uppfördes under tidigt 1700-tal och kan eventuellt innehålla delar från 1600-talet. En dendrokronologisk provtagning som utfördes under 2009 visade på 1600-talets mitt och slut som äldst för boningshuset men fler prover är nödvändiga att ta innan det går att mer säkert säga tillkomsttiden

² Ballingstorpsgården, s. 7

för byggnaderna.³ Kring gårdsplanen ligger utöver boningshuset ladugård, loge och bryggghus. Vid den dendrokronologiska provtagningen daterades ett av proven som tagits i stallet till år 1666/1667, detta säger dock inget om hela byggnadens ålder eftersom samtidigt uppförda delar uppvisar skilda bearbetningsspår. Logen skall enligt traditionen ha flyttats till platsen omkring 1884 och bryggghuset, uppfört i etapper, är av okänd ålder. Under de sista brukarnas tid användes bryggghuset som bostad när barn och övrig familj kom på besök.

De äldsta skriftliga uppgifterna kring Per Ols gård härstammar från 1726 då brukarens namn omnämns. På laga skifteskartan bildar tre byggnader ett liggande U med öppning ut mot öster. Fotografier tagna 1944 visar ett boningshus med placering i norr och en intilliggande länga väster om. Den södra längan är vid denna tid riven och den västra revs 1966. Den dendrokronologiska provtagningen av nuvarande bostadshuset motsäger tidigare antaganden om att byggnaden skall ha uppförts vid början av 1700-talet. Provernas resultat visar istället på tidigt 1800-tal och 1800-talets mitt.

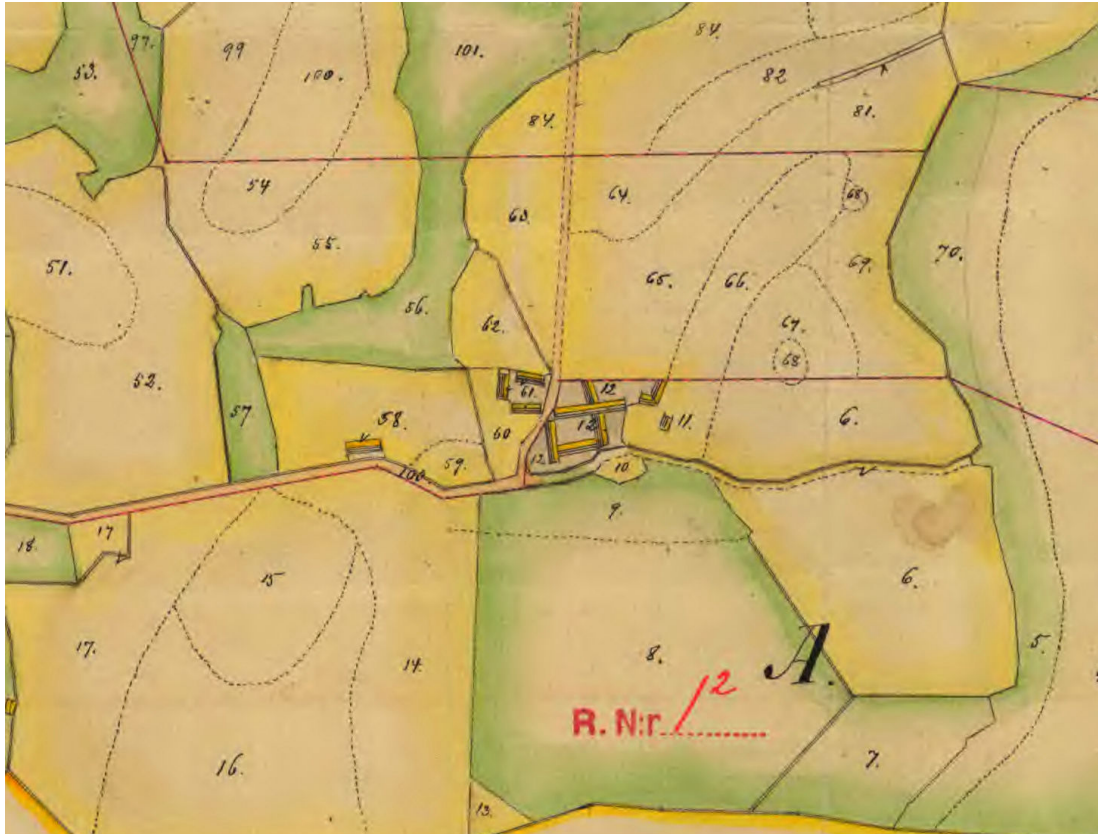

Gamla häradskartan från omkring 1930 visar en byggnad norr om bryggghuset vid Per - Ols gård. Karta från Lantmäteriet.

På häradsekonomska kartan liksom på ett flygfoto från 1939-47 framgår att det har legat en ekonomibyggnad nordväst om boningshuset i förlängningen av den västra längan. Sedan sly och annan växtlighet har tagits bort är nu stengrun-

³ Dendrokronologisk datering av Ballingstorpsgården och Per Ols, s. 4

den efter denna byggnad synlig. Enligt muntlig uppgift skall byggnaden ha funderat som stall under den siste ägarens tid.⁴

Skifteskartan från 1888 visar också en mer detaljerad bild av gårdarnas bebyggelse. Karta hämtad från Lantmäteriet.

Markerna

Hela byggnadsminnet och dess tillhörande skyddsområde omfattar en areal på 4,47 h som förutom trädgården utgörs av öppna eller lövdominerade betade marker.

Den äldsta kartan över Ballingstorp är en utmarksdelning, upprättad år 1741. Kartan redovisar den då gemensamt nyttjade utmarken till Hanaskogs by och hemmanen Ballingstorp och Röåkra. På den översiktliga kartan är varken åkrar eller ängar utritade och bebyggelseområdet är enbart markerat med en hussymbol. Enligt kartbeskrivningen bestod utmarken av god gräsmark, alekärr och enebäckar men med en begränsad tillgång på bokskog eftersom den var "förhuggen". Den skånska rekognosceringskartan från 1810-talet visar att gårdarna låg samlade omgivna av ett i huvudsak öppet landskap. Inslag av löv fanns i den västra delen av inägorna, men saknades i princip på den betade utmarken. Närmast Gummastorpssjön var markerna sankt och svämmades sannolikt över på våren.

⁴ Samtal med Yngve Holmgren.

Det finns historiska belägg för att humleodling har förekommit i ganska stor skala i Ballingstorp. År 1671 redovisas att det fanns hela 500 stänger i Ballingstorp. Platsen för dessa humlegårdar är däremot höljd i dunkel, men humle finns idag spridd på många ställen runt gården. Humle är en extremt långlivad och tålig växt, varför det är teoretiskt möjligt att vissa plantor härrör från denna äldre odling.

En detaljerad karta upprättades år 1883 i samband med laga skiftet som genomfördes några år senare, 1888. Markerna delades då in i tre skiften i östvästlig riktning. Den tillhörande beskrivningen ger dock mycket knapphändig information. Närmast bebyggelsen låg åkrarna omgivna av stråk av ängsmarker. Utifrån kartmaterialet framgår att åkermarkens utbredning vid denna tid hade sin motsvarighet ända fram till 1930-40-talen. Åkrarna i byn var bördiga men mycket rika på sten vilket de otaliga odlingsrösen i markerna vittnar om. Stora delar av ängsmarken hade under samma period slutit sig och till stora delar övergått till lövskog i och med att slätterbruket minskat eller kanske redan upphört. Så kallad surskog eller skottskog lär ha funnits i Ballingstorp från 1600-talet fram till och med 1800-talet. Träd ingående i surskogar var sådan som ej bar frukt utan ur denna skog togs bränsle eller material till hägnader. I ett område nordväst om gården finns tydliga och grova alsocklar som kan vara rester av ett tidigare skottskogsbruk. När det gäller hamling av träd är de historiska uppgifterna osäkra, men antyder att "toppformning" av bokar, med syfte att stimulera ollonsättning, ska ha förekommit.⁵

1924 fanns det två hästar, fem kor, fyra ungnöt, fem svin, ett får och tjugo höns på Ballingstorpsgården och under den siste brukarens tid odlades bland annat råg, korn, havre, potatis och foderbetor.⁶ Betesmarken vid denna tid, 1920-tal, utgjordes bland annat av mindre ytor direkt väster och söder om bebyggelsen. Norr om gårdarna finns två fägator som möjligen hör samman med dessa betesmarker. Den östra av de båda tillkom vid laga skifte och placerades i en skiftesgräns ned mot sjön.⁷

Flygfotot från omkring 1940 visar ett brukat och mycket öppet landskap, där lövträd och buskar i huvudsak återfanns på den gamla ängsmarken och längs gränser och vägar. Landskapet kom emellertid snabbt att förändras då man under detta årtionde, 1940-talet, planterade gran på den tidigare åkermarken norr och nordost om gården. Skogens dominans är mycket tydlig på den ekonomiska kartan från tidigt 1970-tal. Den del av granskogen som stod inom byggnadsminnets skyddsområde avverkades under 1980-talet (eller 1990-talet? enligt lst:s skötselplan) och har betas sedan dess. Markerna har därefter gallrats och röjts i omgång-

⁵ Skötselplan för kulturmiljön i Ballingstorp, s. 7

⁶ Ballingstorpsgården, s. 7

⁷ Ibid

ar. En större avverkning gjordes senast under hösten 2009 då bl a en stor del av askarna i den västra betesmarken togs ner liksom i ett bestånd nära sjön. Anledningen var att dessa hade askskottsjuka.

Kort trädgårdshistorik

Före laga skifte låg det som idag samlas inom trädgården ute bland gårdens övriga mark, kålgård och fruktträdgård var för sig, men inte nödvändigtvis förlagda med hänsyn till husens placering. De behövde ej heller finnas vid varje gård. Bärande träd planterades inte utan gynnades på lämpliga platser, som i gårdesgränser och ute på ängar genom att annan vegetation togs bort. Likaså körsbärs- och plommonträd som kom upp på platser där de inte störde övrig verksamhet eller var åtkomliga för djuren. En staketomgärdad rabatt med krydd- och medicinalväxter som var viktiga för hushållet låg ofta intill stugans framsida. Bikupor var också ett vanligt inslag i denna odling.

TVå viktiga förutsättningar för främjandet av trädgårdsodlingen var skiftesreformerna och det ändrade stängslingsansvaret.⁸ Skiftet skapade fysiskt utrymme för trädgården genom utflyttning av gårdar ifrån byarna och förändringen i stängslingslagstiftningen innebar att djuren hägnades in till skillnad från tidigare och då inte utgjorde ett hot mot trädgårdens växter längre. Ytterligare bidragande faktorer var folkskolan och hushållningssällskapens upplysningsarbete. Vid skolorna anlades skolträdgårdar där barnen fick praktisk undervisning i trädgårds-skötsel och hushållningssällskapen bedrev jordbruksrådgivning och spred sitt budskap genom bland annat typitningar för gård med tillhörande trädgårdsanläggning.

Beroende på tillkomsttid så skiftade trädgårdarnas karaktär och generellt blev trädgårdar anlagda i samband med enskiftet ordnade med renässansförtecknen. Rabatterna omgavs av låga häckar och kring dessa löpte grusade gångar ofta efter ett symmetriskt mönster. Trädgårdar tillkomna efter laga skiftet hade ofta en öppnare komposition, trädgårdens olika beståndsdelar, kålgård, fruktträd och blommor med mera, flyttade samman orienterat kring bostadshuset.⁹

Omkring sekelskiftet 1900 sker en förändring med ett ökat propagerande för blomsterodling och ett mindre fokus på den nyttobetonade trädgården.

⁸ Från kålgård till villaträdgård, s. 10

⁹ Från kålgård till villaträdgård, s. 126

Trädgården i arkivmaterialet

Ballingstorpsgården

Bilden visar Ballingstorps boningshus och är tagen 1909 av Gustav Clemensson. Till vänster i bild, strax till vänster om källarnedgången, skymtar jord som rinner ut på gårdsplanen. Fotografi hämtat ur Folkliksarkivet.

Det äldsta tillgängliga fotografiet av Ballingstorpsgården är taget 1909 och visar boningshuset från söder. Vid denna tid finns det inte någon have mellan köks- och stugingång. Väster om källarnedgången syns däremot en sten och jord eller sand som rinner ned på marken nedanför. Anmärkningsvärt är att de delar av gårdsplanen som är synlig helt saknar växtlighet vilket tyder på ett frekvent nyttjande av gårdsplanen. Bilden är tagen under växtsäsongen vilket framgår av att träd som syns i bakgrunden är lövklädda.

Havarna på framsidan har alltså tillkommit någon gång efter 1909 och bör då vara anlagda av Per Nilsson och hans första fru Anna Niklasson. De kan även ha anlagt trädgården på baksidan men detta är enbart ett antagande som inte har något stöd i källmaterialet. De nytillträdde ägarna satte även sin prägel på byggnaderna genom att bland annat ta upp större fönster i boningshuset. Enligt muntlig tradition flyttades också både brunn och utedass närmre boningshuset på grund av Annas svårigheter att gå längre sträckor.

Fotografiet är troligtvis taget 1941 av Pebr Johnsson och visar Ballingstorps bostadshus med kringgärdad have. Omgärdningen är mycket enkel och med ett praktiskt syfte att hålla ovälkomna djur borta från planteringen. Fotografiet är hämtat ur Folklivsarkivet.

På en bild ur Folklivsarkivet, troligtvis tagen 1941, finns en have motsvarande dagens mellan stug- och kökstrapp. Haven är omgärdad med höga störrar med någon form av nät som inhägnad. En planka på högkant bildar bas och ut mot kökstrappen finns en grind tillverkad av stående ribbor och tvärsllår. Fotografiet är troligtvis taget under våren då växtligheten inte har hunnit komma så långt utan det som syns är låga samlingar av blad utan blommor. På stenomgärdningen sitter två äldre personer, en man och en kvinna, som bör vara brukarna av gården. På ett fotografi av haven utanför härbergshuset från samma år syns en liknande omgärdning med höga störrar och nät emellan.

Inhägnaderna har en mycket enkel karaktär där störrarna inte bearbetats, med undantag av att de kvistats, utan materialet har kvar sin naturliga växtform.

Bland ATA:s bildmaterial finns fotografier från 1943 - 1945. 1943 finns fortfarande en inhägnad bestående av störrar och nät samt med en grind ut mot kökstrappen. Grinden är nu förenklad och består av en nätklädd ram. Det synliga växtmaterialet utgörs av höga blommande växter som eventuellt kan vara stockrosor. Väster om kökstrappen står en hög buskliknande växt med tunga hängande blomklasar. Haven utanför härbergshuset saknar omgärdning vid denna tid men används fortfarande för odling.

I ATA:s bildmaterial från 1943 framgår det att en hög blommande växt har stått öster om kökstrappen, baserat på växternas utseende och säsong är det möjligt att det är dahlior. Vidare framgår det att man har tagit tillvara växter och torkat dessa genom att hänga dem i knippen längs härbergshusets fasad (enligt Yng-

ve Holmgren torkades bönor som man odlade på det här sättet). Andra fotografier visar upp trampade grusgångar och slitna partier av gårdsplanen utan växtlighet.

På fotografier tagna omkring 1947 är mycket sig likt sedan 1943 rörande haven mellan köks- och stugtrapp. Innanför staketet växer höga blommande växter förmodligen stockrosor. I havens sydvästra hörn växer dagliljor och troligtvis är det en ros som står i anslutning till liljorna. En förändring har skett invid köks-trappan genom att den tidigare odlade ytan lagts igen. Haven utanför härbergshuset ser ut att vara rikligt bevuxen med späda ljusa blommor, av den tidigare kringgårdningen syns det inga spår. Utanför själva haven i väster växer träjon.

Samtliga fotografier ur detta äldre material visar trädgårdens södra del och dessa stämmer väl överens med den bild som framträder vid samtal med Yngve Holmgren och med de bilder som finns i Olga Holmgrens fotoalbum. De visar en rik förekomst av blommor med inslag av nyttoväxter men det är framför allt blomsterprakten i den norra delen av trädgården som är slående vilket bilden på nästa sida visar.

Fotografierna som är tagna av tillresande må till övervägande del visa bostadshuset från söder men i familjens eget album är trädgården på den norra sidan desto mer porträtterad. Det var i denna del man hade sina trädgårdsmöbler bestående av två enkla vitmålade träsoffor och ett bord. Följaktligen finns flera bilder som visar familj och vänner vid trädgårdsmöblemanget.

På detta fotografi syns omgårdningen kring haven utanför härbergshuset, med samma enkla karaktär som på föregående sida. Fotografiet är taget av Pebr Johnsson, troligtvis 1941. Ur Folklinarsarkivet.

Fotografi hämtat ur Yngve Holmgrens fotoalbum som visar trädgården på baksidan av huset med föregångaren till dagens päronträd. I bakgrunden skymtar halmtaken vid Per - Ols gård.

Enligt de minnesbilder som Yngve Holmgren har så var de gräsbevuxna ytorna i trädgården få och istället fanns det jord-/grusgångar mellan planteringsytorna. Gångarna krattades och rensades och gräset slogs med lie och i vissa fall med skära när lien var ett för otympligt verktyg. Han minns att rosorna stod i särskilda rabatter och det fanns gula och rosa exemplar. Pioner förekom på flera olika platser i trädgården. Det fanns en plantering som hade någon form av låg kanthäck och på beskrivningen av växtens utseende kan det ha varit buxbom. Längs stenmuren i väster växte vinbärsbuskar och trädgårdsmöblerna hade sin placering ungefär i det nordvästra hörnet av trädgården invid ett äppelträd.

Utmed stenmuren i norr stod det tre plommonträd med gula frukter och utöver dessa fanns här ett päronträd och ett äppelträd. Äpplena var enligt vad Yngve minns mjöliga och rödstrimmiga. Till placering överensstämmer det ungefär med dagens äppelträd. Intressant att notera är att 1983-års trädgårdsplan visar att det står ett äppelträd på denna plats, på planen är det nämligen markerat som befintlig vegetation, se bilaga 3. Det päronträd som står i trädgårdens nordvästra del idag skall enligt Yngve Holmgren vara planterat av hans morbror under 1940-talet. Detta träd hade en föregångare som stod placerad något längre in i trädgården och närmre bostadshuset. Fler äppelträd skall också ha växt inne i hönsgården norr om brygghuset.

Mellan stenmuren i norr och bryggghuset fanns det en hönsgård och ett nätstaket började i höjd med dasset och löpte rakt norrut fram till stenmuren. Detta var en naturlig gräns för trädgårdens utbredning åt öster. På baksidan av bryggghuset gick grisen i en inhägnad. Man hade gris fram till 1941, de avvecklade när Anna blev äldre och inte orkade mer. Yngve minns att det fanns en stätta mellan bryggghusets södra gavel och stenmuren som hindrade grisen från att ta sig ut. Det växte buskar antingen inne i grisens inhägnad eller öster därom. Det fanns en odling i den yttre östra delen av trädgården och för att hämta större saker, som till exempel korgar med potatis, användes stättan i den södra stenmuren.

De krydd-/nyttoväxter som han minns är kummin – till brödet, timjan, malört - till brännvinet och lavendel till att lägga i den rena tvätten för förvaring i skåpen. Ytterligare minnesbilder gör gällande att malört, digitalis, gyllenlack och lavendel växte utanför köksfönstret.¹⁰

I haven på framsidan odlade man förutom blommor även sockerärtor och eventuellt bönor. Sockerärtor odlades framför allt i haven utanför härbergshuset.

Under den tid han känner till odlades korn, råg och havre (till gårdens två hästar) medan man köpte vete. Äggen som hönsen gav såldes hos handlaren i Torsebro och dit tog man sig både land- och vattenvägen. På gården fanns några få kor, två hästar, höns och en gris. Mjölken levererades på mjölkpallen som stod invid vägen ungefär där anslagstavlan är placerad idag. Från mejeriet fick man tillbaka returmjolk; skummjolk till djuren, och man köpte smör.

Marken söder om gården betades av hästarna och fotografier visar ett öppet landskap med utsikt ned till sjön. Båtplatsen skall ha funnits där fågeltornet är placerat idag och för att komma dit gick man fågatan ned. Båten drogs upp på land men under en tid på 1950-talet fanns här även en brygga. Man fiskade med nät, krok och mjärdar, nätet hängdes på tork på ladans sydfasad öster om ”stora porten”. I sjön fångades bland annat sutare, brax, gädda och ål. Braxen kokades in i gelé. Marken invid sjön både betades och slogs. Hö togs förutom vid sjön även på vissa partier av åkermarken och i skogen (med skogen åsyftar Yngve tre lyckor väster om gården, se bilaga 4, som vid träda gav hö och annars halm).

Nere vid sjön stod ett äppelträd med goda äpplen och några uppe vid skogen, vid ”Grassabacken”. Hasselnötter plockades och åts direkt men en del förvarades till vintern. Humle växte lite överallt men användes inte i hushållet, dock plockades och såldes en del humle under andra världskriget. På gården gjordes egen saft och bakades bröd, det senare förvarades i en särskild kista inne i huset.

Ett odaterat fotografi i privat ägo visar den sista hushållerskan på gården Karolina Nilsson, 1874 – 1956, på gårdsplanen. Bilden är mycket intressant för den visar en ovanlig vy mellan boningshus och bryggghus upp mot trädgårdens norra del. Av fotografiet framgår att man vid denna tid höll höns i en låg inhäg-

¹⁰ Samtal med Leif Caplander

nad placerad där dagens kryddträdgård är belägen. Det går dock inte att avgöra om den tidigare hönsgården norr om bryggghuset som omnämns i texten ovan finns kvar.

Bilden visar en del av trädgården på nordsidan som den såg ut runt 1965. Bilden är hämtad ur Folklivsarkivet.

1960-talets bilder, tagna av Bringéus, visar en renoverad byggnad och en prydligt rensad have utan ogräs mellan stug- och kökstrapp. Haven innehåller bland annat daglilja, solrosor, rosenskära, violer och troligtvis någon typ av krysantemum. Det syns vidare inget spår efter den tidigare omgärden eller grunden. Haven utanför herbergshuset finns kvar men det går inte att urskilja några växter utan den är troligen gräsbevuxen. Även här är kringgårdningen borttagen.

1965 är även växterna i den norra delen av trädgården nyttobetonade och det växer rabarber och bärbuskar i en rabatt utanför herbergshuset. Av ett fotografi taget från väster framgår att gången utmed härbergshuset och stugan finns vid denna tid. Enligt muntlig uppgift har gången funnits under en längre tid men under en period var den igensatt ut mot vägen med sten och dylikt.¹¹

Vid en närmare studie av fotografiet ovan framträder tre skilda planteringar, närmast i bild finns den största av dessa och bortanför syns den ovan nämnda nyttobetonade planteringen samt norr om denna en till synes rund plantering centrerad kring en hög buske. Närmast kameran ser växterna ut att utgöras av bland annat kattmynta, purpurklätt, en solros, bönor, vallmo, eventuellt jordgubbar, fingerborgsblomma samt stormhatt (skulle även kunna vara riddarsporre). På

¹¹ Samtal med Yngve Holmgren

ett fotografi taget året innan ser planteringen närmast kameran i princip ut som på bilden ovan men troligtvis är det något senare på året för dahlior i en mörk och i en ljus kulör står i blom. Mellan 1964 och 1965 har minst en förändring skett i trädgårdens norra del och det är borttagandet av en plantering med silverarv som åtminstone i bildmaterialet funnits sedan 1920-talet. På den tidigaste bilden fungerar silverarv som en kantplantering runt pion. En växt liknande pion med placering i höjd med spiskammaren återfinns på både 1964- och 1965-års bilder, se vidare under bilaga 2. På 1964-års bild går det fortfarande att skönja var grus/jordgångarna har funnits men dessa är nu överväxta med gräs, se bilaga 2 bild 1. Förändringen mot en uppdelning med ett mer nyttobetonat trädgårdsland med plantering av bland annat jordgubbar gjordes av Olga Holmgren.¹²

I Regionmuseets arkiv finns en odaterad flygbild som visar Ballingstorpsgården och en del av Per - Ols gård, troligen från 1960-talets slut. Intressant att notera är att det som idag benämns kryddträdgården vid denna tid omges av en låg kanthäck. Denna finns inte dokumenterad på någon av de övriga bilderna.

Fotografiet visar hur den norra delen av trädgården såg ut 1984. Fotografi hämtat ur Regionmuseets arkiv.

1984 fotograferas trädgårdens norra del, se ovan. Det är under pågående växtsäsong men trädgården ser märkbart avskalad ut med mycket lite växter inom planteringsytan i bildens mitt. Året innan gjordes en trädgårdsplan som presenterade tre olika alternativ till hur trädgården kunde utformas. Någon dokumentation av det befintliga utseendet och innehållet i trädgården presenteras inte. Dock går det att utläsa ur texten att det bland annat växte syren, snöbär, doftschersmin,

¹² Samtal med Yngve Holmgren.

fläder, benved, krikon, hagtorn, hassel, krusbär, ett äppelträd, två päronträd och körsbärsträd i trädgården. Utmed gången norr om boningshuset fanns vidare en rabatt. Stubbar efter äldre fruktträd fanns vid denna tid i den norra delen av trädgården tillsammans med en kryddträdgård som hade grävts upp.¹³ I trädgårdsplanen presenteras ett ambitiöst förslag för kryddträdgården innehållande en mångfald av blommor och kryddväxter. Flera av växterna har funnits i trädgården men inte samlade och ordnade på det sätt som föreslås.

Baserat på bildmaterialet och de knapphändiga uppgifterna i trädgårdsplanen blir slutsatsen att förenklingen i trädgårdens norra del accelererade mellan 1964 och 1984. Dels förenklas utseendet genom att gångar och planteringsytor läggs/växer igen och odlingen koncentreras till havar och kryddträdgård dels genom att variationen i växtsorter minskar. Blomsterodlingen avtar och istället får nyttoväxterna en mer framträdande roll. Förändringen mot en mer nyttobetonad trädgård i norr skall ha påbörjats av Olga Holmgren redan under den tid som hon hade hand om skötseln vilket var under perioden 1956 - 1974.

Vid en genomgång av det äldre bildmaterialet är det slående att inte en enda bikupa har avbildats. Endast ett fotografi från 1964 återger en bikupa som står placerad på brunnen inne på gårdsplanen. Denna bild är dock tagen sedan gården har upphört som brukningsenhet och säger därför inget om en tidigare biodling. De sista brukarna skall, istället för att själva producera, ha köpt/bytt sig till honung från grannen Johannes på Per – Olsgården. Biodlingen kan då vara en äldre företeelse på Ballingstorpsgården.

¹³ Trädgårdsplan, s. 1

Per - Ols gård

Fotografiet visar Per - Ols gård under 1920-talet med have utmed boningshusets sydsida. Till höger på bilden syns gårdens siste brukare, Johannes Persson, längst till vänster står hans far, Per Olsson, och mitten Ture Klas Nilsson, Per Olssons dotterson. Ur Regionmuseets arkiv.

Det äldsta tillgängliga fotografiet som avbildar Per - Ols gård skall vara taget på 1920-talet. Bilden visar delar av en have mellan stug- och köksingång. Planteringen omges av ett staket av spjälor i form av barkade tunna käppar. I haven växer vad som ser ut att vara en stor buxbomsbuske och utanför kan det vara rotskott av syren som växer upp på staketet.

Det finns en tydlig skillnad mellan utformningen av havarnas kringgärdning mellan Per - Ols och Ballingstorp vilket kan ha sin förklaring i djurhållningen. Den siste ägaren till Per - Ols, Johannes, höll inga djur vilket skulle kunna vara en förklaring till avsaknad av höga staket. Vidare låg stallen på den norra sidan av boningshuset och djuren kan då ha letts ut till bete utan att passera framsidan av huset.

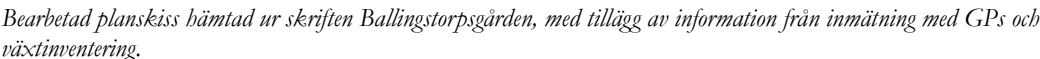

Fotografi taget 1944 visar en förvildad trädgård med ett trasigt staket runt haven. Bilden är hämtad ur Regionmuseets arkiv.

Nästa fotografi som visar haven är taget 1944 och här syns samma staket som 1920 men betydligt sjangserat. Vad som ryms inne i haven går inte att se men utanför växer kål och väster om kökstrappen växer en buske som troligtvis är en pion. På en bild som är tagen ett år senare är havens staket borttaget och den enda växtlighet som går att urskilja utmed boningshuset är en hög buske öster om stugdörren.

Mest att berätta har Yngve Holmgren av naturliga skäl om Ballingstorpsgården men en del intressanta minnen rör Per - Ols gård. Här växte enligt Yngve bland annat ett äppelträd som kallades för "Renett". Det är en äppelsort som mognar sent på året och lämpar sig väl för vinterförvaring. Beroende på växtplats har det fått olika lokala namn. Här växte också plommonträd och där fägatan tar sin början stod ett stort körsbärsträd. Marken framför gården slogs med lie under den siste brukarens tid trots att han inte hade några egna djur på gården. I haven på framsidan av huset stod bikupor och själva odlingen av köksväxter var placerad inne i fägatan norr om gården. Detta var en funktionell plats med tanke på att den var helt muromgärdad och möjlig att på ett enkelt sätt stänga av åt öster och väster.

Ballingstorpsgården

Utmed sydsidan av boningshuset finns fyra olika planteringsytor med växter. Två av dessa finns framför härbergshuset och båda utgörs av murade havar, **A1** och **A2**. Stenomgärdningen som omsluter den större av de båda stämmer i antalet skift och stenarnas placering med fotografier från 1940-talet. Idag växer här pion, prästkrage, lupin, bergklint, stockrosor, kungsljus/fingerborgsblomma. Spritt i rabatten förekommer förgätmigej, balsamin och viol som breder ut sig mellan perennerna. Vissnade lökväxter förekommer, troligen påsklilja. I gräsmattan framför står flera bestånd av träjon. Balsamin har spritt sig och ett flertal plantor står väster om haven.

Haven mellan stug- och kökstrappan, **A3**, är den största av planteringsytorna. Närmast stugtrappen står en välvuxen rosbuske (vilken enligt bildmaterialet har haft en pendang väster om trappen i **A2**) och framför denna i söder står träjon. Utmed grunden står kejsarkronor och i framkant av haven växer silverarv

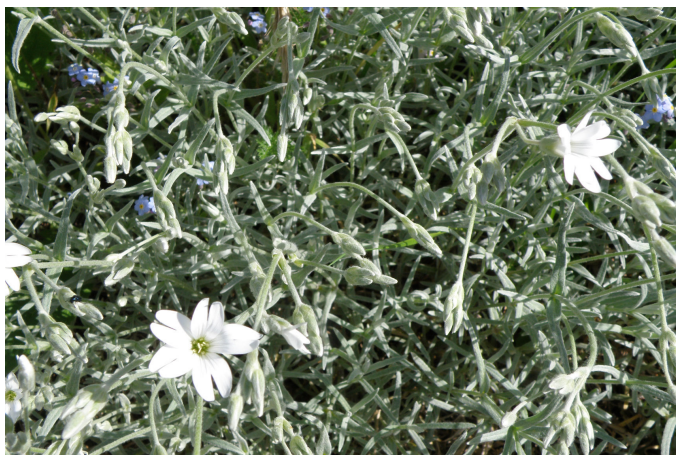
som breder ut sig över stenkanten med inblandning av sibirisk fetblad. Invid kökstrappen står ett bestånd ullig hjärtstilla. De, till följd av sin höjd, mer framträdande bestånden av växter utgörs av knölklocka (dessa breder ut sig i rabatten), stjärnflocka, flox och lupin. Spritt i haven växer förgätmigej och viol, fingerborgsblomma och kattost förekommer också tillsammans med lökväxter i form av påskliljor, vit och blå klockhyacint, tulpan, hyacint och krokus.

Öster om kökstrappen, **A4**, står två bestånd av träjon tillsammans med påskliljor, humle, kattost, bergklint, fingerborgsblomma, ullig hjärtstilla, kungsljus och knölklocka.

Runt brygghuset, **A5**, förekommer både mindre planteringar och fritt växande växter. I anslutning till byggnadens sydvästra hörn breder höstrudbeckia ut sig och utmed den södra gaveln växer kirskaål, balsamin, nässlor och humle. Längs västra sidan av byggnaden finns humle, träjon, en frodig libbsticka, hosta, akleja, spansk körvel och viol. På den östra sidan växer violer, fetblad, träjon, humle och kirskaål och i norr finns två plantor av spansk körvel (vid tillfället för inventeringen var dessa avklippta).

I **A1** växer bland annat pion och lupiner som syns på bilden. Till höger avbildas rosen som växer öster om stugstrappen.

Silverarv växer utmed kanten i **A3** och knölklocka konkurrerar med bland annat lupiner och ullig hjärtstilla.

I gräsmattans västra del strax norr om boningshuset, **B2**, står en rosbuske som är överväxt av humle. Ytterligare två utsparade partier med växter finns i gräsmattan strax öster om rosbusken. I samtliga växer idag humle men även randgräs och förgätmigej i en av utsparningarna samt förgätmigej, lupin och nässlor i den tredje.

I trädgårdens yttre gräns åt väster och norr, **B3**, växer vit och lila syren, flera av dessa har kraftiga stammar. Inne bland och framför syrenbuskarna växer snöbär och ett päronträd. Inne under buskarna och i gräsmattan framför finns rikligt med lökväxter; snödroppar, påsklilja och eventuellt scilla. Eftersom lökväxterna hade blommat över när inventeringen gjordes får viss reservation ges för vilka sorter det är. I gräset framför buskagen växer smultron med kraftiga blommor och blad, troligen parksmultron, en gullviva med röda blommor samt purpurklätt. Utmed trädgårdsgränsen växer också doftschersmin. I gräsmattan återfinns prästkragar och kärleksört. Benved i form av ett mindre träd tillsammans med en humlestör står i slutet av buskarnas utbredning åt öster och i fortsättningen fram-

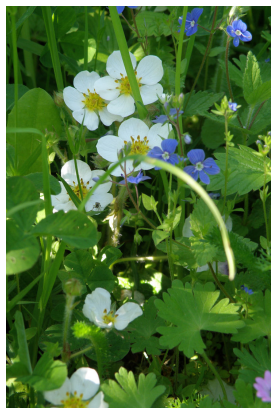
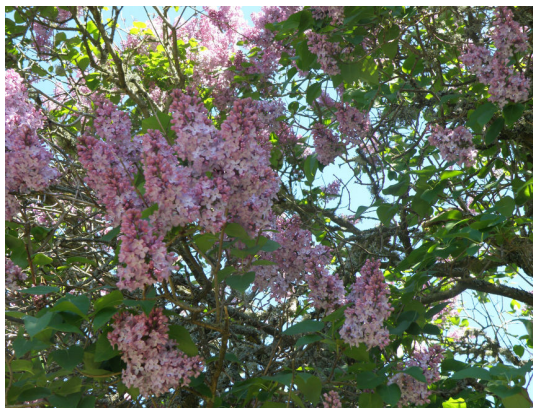
träder nu stenmuren som i den beskrivna västra delen av trädgården döljs av buskage. I gräsmattan växer fingerborgsblomma, malört, lupin och riklig förekomst av purpurklätt.

Invid stenmuren står ett äppelträd av en sort som kallas för Hanskogsäpple med röda tulpaner och jämte detta träd växer syrenbuskar med ljus lila och glest sittande blommor, likt vid de övriga syrenerna återfinns lökväxter inne under busken. I gräsmattan växer en fingerört och vial (backvial föreslår man skall planteras 1983).

Norr om brygghuset står en samling med fem fruktträd som planterades enligt förslaget i 1983 – års trädgårdsplan. Inne bland dessa växer åtskilliga gullvivor tillsammans med påsklilja, snödroppar och enstaka pärlhyacinter, **B4**. Här återfinns också exemplar av akleja, pärlhyacint, viol, och kungsljus. Utmed stenmuren växer druvfläder, benvedsbuskar och hassel. I anslutning till asken växer vial, en ensam gul tuplan och väster om en stor sten står en större samling med snödroppar.

Vy mot väster och **B3** med buskage av vita och lila syrener. Inne bland dessa syns päronträdet sticka upp och till höger i bild skymtar kryddträdgården. Den högra bilden visar vy åt norr och stenmuren till fägatan. Det vita som blommar till vänster i bild är doftschersmin och centralt står ett äppelträd vilket inte tillhör de som planterades under 1980-talet utan har tillkommit tidigare. Enligt Yngve Holmgren stämmer placeringen väl överens med det äppelträd som stor invid trädgårdsmöblerna under Anna och Pers tid. På bilderna nedan syns från vänster syren, parksmultron och gullviva.

C. Kryddträdgården

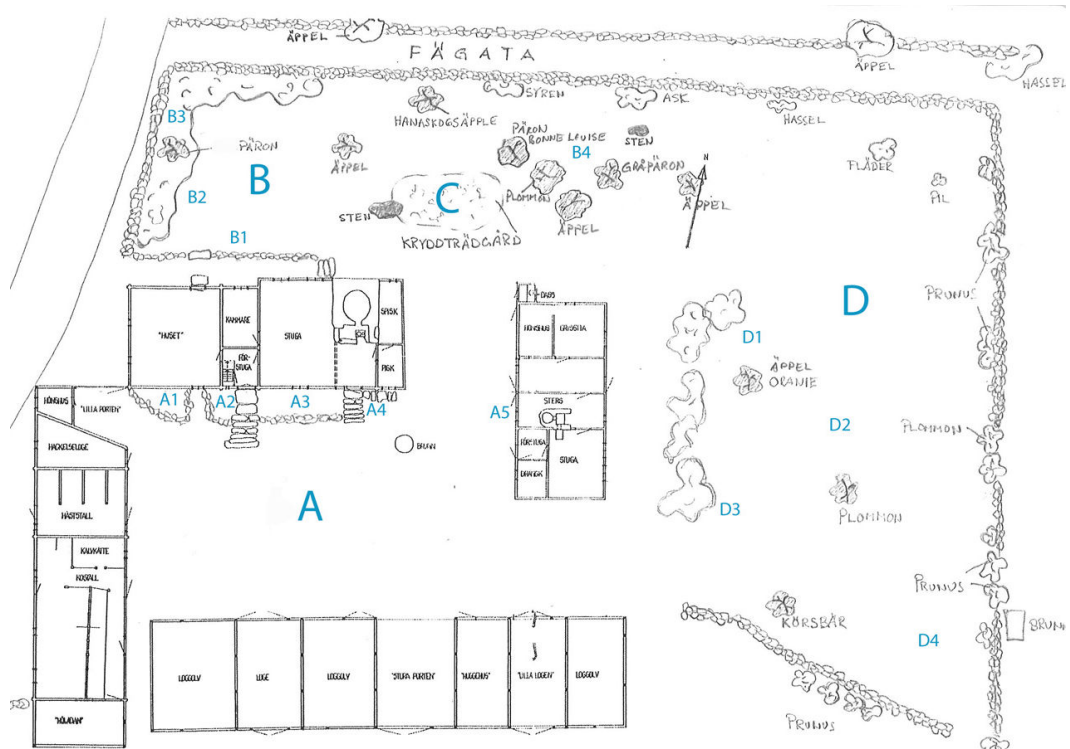
På bilderna syns från vänster akleja, lavendel och vallmo, samtliga växer i kryddträdgården.

Idag finns följande växter representerade i kryddträdgården. Fingerört (felaktigt benämnd Blodrot), lavendel, gurkört (endast skylten vid tiden för inventeringen), kungsmynta, mattram (troligtvis fel benämning), hjärtstilla, kungsljus, pimpinella, vänderot (fel benämning), dragon, piplök, gräslök, körvel, kryddsalvia, malört, vallmo (namnskylt saknas) ålandsrot, timjan, akleja, isop, citronmeliss (ingen skylt), renfana, spikklubba och pärlhyacint. Det står också ett stort bestånd av vallmo i mitten av kryddträdgården.

I den västra delen av kryddträdgården växer rosor blandat med kirskaål, humle med inslag av mynta. Rosen blommar med rosa blommor, se bild i bilaga 5. Inne bland rosorna finns också lökväxter, tulpan och pärlhyacint, samt akleja, kungsljus och rölleka. På den stora sten som finns i anslutning till rosorna växer fetväxter.

Från vänster avbildas fingerört, körvel och timjan som växer i kryddträdgården.

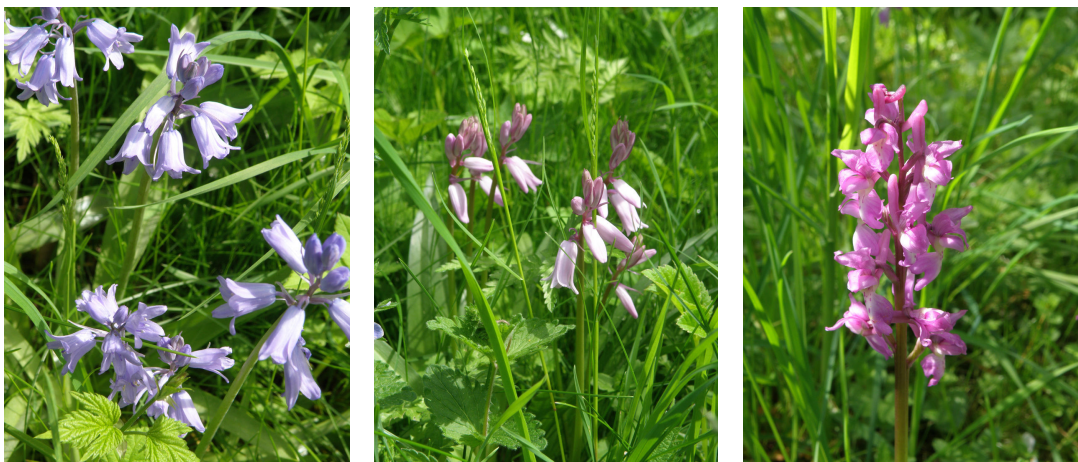
Utsnitt ur planskiss över trädgården vid Ballingstorpssgården.

D. Trädgårdens östra del

I den nordöstra delen av trädgården är marken kvävepåverkad och här finns mest högt gräs, hundkex, kirskaal och smörblommor. Här förekommer också lupiner, blå och rosa klockhyacinter, skogslök, flera bestånd av spansk körvel samt parksmultron i ett stort antal. Här växer också en fläderbuske och ett klen pilträ. Längs stenvuren i öster växer benved, stora krikonträ och insprängt förekommer hagtorn, fläder och hassel.

Bilderna visar ett urval av vad som återfinns i trädgårdens östra del; tulpaner i knopp, rabarber och Oranie som står i blom.

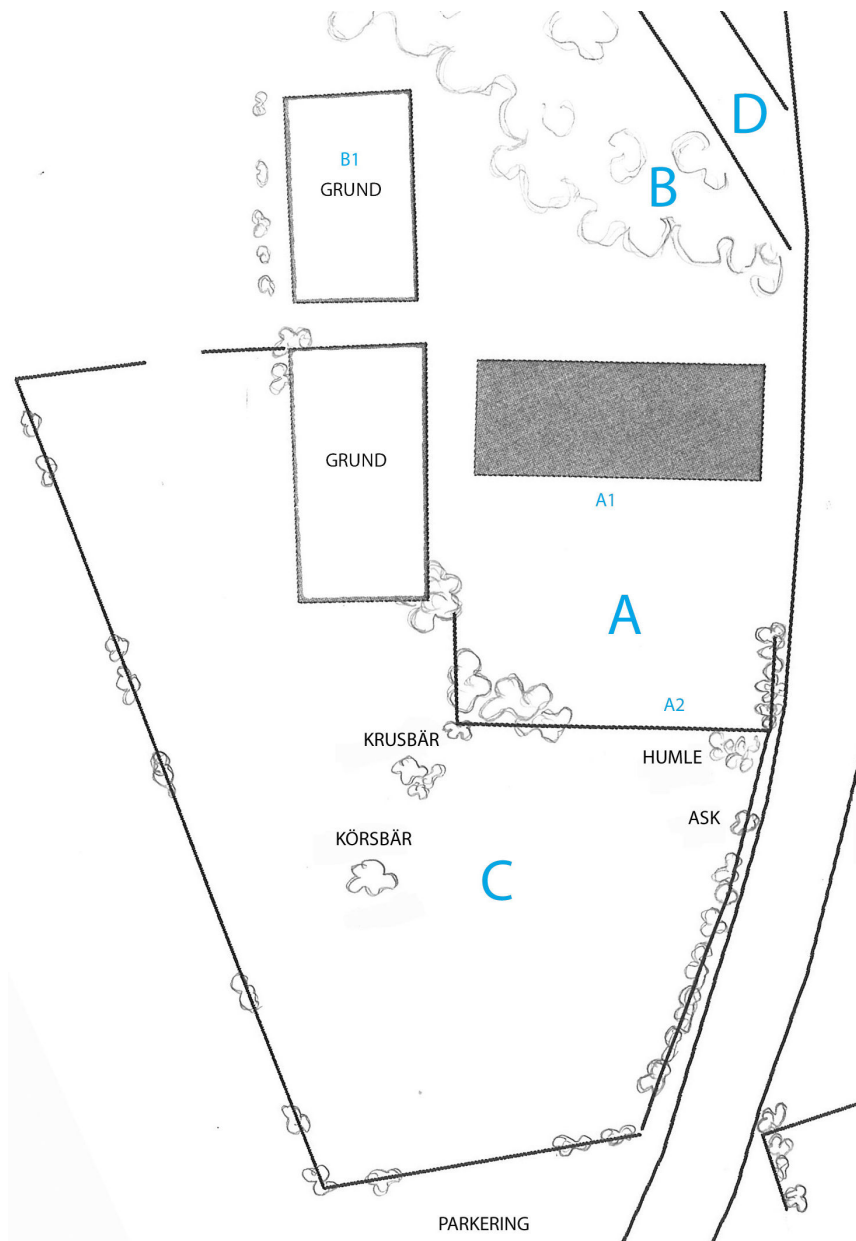

De två första bilderna från vänster visar klockhyacinter i blå och lila färgställning och bilden längst till höger en orkidé.

I höjd med brygghusets norra gavel, **D1**, växer ett buskage bestående av hagtorn, lila och ljuslila, syren samt fläder. I anslutning härtill står ett äppelträd, Oranie, och under detta växer tulpaner, snödroppar och rikligt med vintergäck.

Resterna efter ett trädgårdsland, **D2**, idag bevuxet med gräs och tusenskönor, som i norr avgränsas av vinbärsbuskar och rabarber och krusbärsbuskar i söder. Ytterligare söder om står ett plommonträd.

Öster om brygghuset finns ett buskage med schersmin och fläder, **D3**. Under buskarna finns rikligt med lökväxter, vintergäck och snödroppar och här växer också pingstliljor, viol och blå klockhyacint. I trädgårdens sydöstra del, **D4**, växer orkidéer och backlök och i dess yttre gräns i sydost står hagtornsträd. Utmed stenmuren i söder står tre humlestörrar och utanför stenmuren växer flera krikonträd vars frukter är relativt små och mörkt blå. Längs trädgården östra sida växer en ask i vilken humle slingrar sig, hassel och fläder. Ett magnifikt körsbärsträd står också i anslutning till den södra stenmuren, nedanför växer rikligt med kirskål.

Per - Ols gård

A. Omgivningen närmast huset

Idag syns inga spår efter någon have framför boningshuset **A1**. På var sida om stugtrappen växer syren, hallon och kirskål. Inom det område som har rymt haven finns nässlor, kirskål och närmast husgrunden mynta. Ett bestånd träjon står närmast kökstrappen och väster om, utanför den tidigare haven, växer pepparrot och luktviol breder ut sig tillsammans med kirskål. En stubbe efter en fläderbuske står invid pepparroten, nya skott med blad är på gång att växa upp. Utmed husets västra gavel växer rikligt med luktviol tillsammans med kirskål och smultron.

Längs den norra fasaden dominerar gräset tillsammans med enstaka exemplar av luktkviol och två bestånd med träjon.

Trädgården söder om boningshuset, **A2**, avgränsas av en stenmur. Invid stenmurens slut i nordost står ett exemplar av hjärtstilla inne bland benved och humle. Utmed stenmurens södra del växer flera bestånd av träjon och här står också en humlestör. I murens sydvästra hörn finns ett buskage med schersmin och vit syren.

Bilden visar kökstrappen vid Per - Ols med pepparrot och ett bestånd av bräken. Till höger syns en detaljbild av pepparrot.

B. Marken i norr

Marken norr om huset avgränsas av fägatan med nordväst – sydvästlig sträckning. Stenmuren döljs idag inifrån trädgården av ett svärgenomträngligt buskage bestående av stora fläderbuskar, prunus, benved, hassel och humle, **B**. Spritt på marken under växer luktkviol, skogsbingel och vintergröna.

Nordväst om boningshuset finns en stengrund efter en tidigare ekonomibyggnad, **B1**, synlig på häradsekonomska kartan. I anslutning till grunden växer stora fläderbuskar, unga björkar, rönn, benved och prunus tillsammans med humle, luktkviol, kirskål, nässlor och skogsbingel. Uppe i grunden växer vintergröna, nässlor och praktlysing.

Söder härom finns ytterligare en grund efter en tidigare ekonomibyggnad, riven omkring 1900-talets mitt. Uppe på denna växer kärleksört och fetväxt och

väster om flera prunus, benved, humle, fläder, krusbär och flera bestånd med träjon. Vid grundens sydöstra hörn växer parkslide.

C. Marken i söder

Utanför tomten i söder och väster, **C**, breder idag en äng ut sig där man nyligen har tagit ned ett antal stora träd vilket flera stubbar vittnar om. Alldeles utanför det sydvästra hörnet av trädgårdens stenmur växer två bestånd med krusbärsbuskar tillsammans med backlök.

Ute på ängen bland gräset växer orkidéer, påskliljor, kirskål och skogslök. Ängen kringgärdas av en stenmur och i anslutning till denna växer längs östsidan krusbär, benved, hagtorn, ask, en, i söder hassel, humle, krusbär och utmed västsidan står hassel, humle, krusbär och fläderbuskar. En större samling med humle växer i ängens nordöstra hörn. Ute på ängen står också ett körsbärsträd.

*Bilderna visar krusbär som växer ute på marken i söder **C** samt rams som finns i fägatan, **D**.*

D. Fägatan

Ute i fägatan, **D**, norr om gården växer två rosbuskar, rams, träjon i flera bestånd, knölklocka, ett stort antal påskliljor, en ensam pingstlilja (som är en fylldblommig narciss) rabarber, lökväxter som saknar fröställning och därför inte kan namnges, kirskål, gullviva, björnbär och sälg. Där stenmuren till fägatan tar sin början i sydost växer rosor, troligtvis samma sort som står invid kryddträdgården på Ballingstorpsgården.

E. Omgivningarna

Vid en utblick i den närmaste omgivningen söder om Ballingstorpsgården finns en träd- och buskrand i anslutning till stenmuren som skiljer tomten från den öppna gräsmarken utanför, **E**. Längs denna står bland annat två kastanjer, ett äppelträd, askar, nypon- och hasselbuskar. Två prunusträd och ett fågelbärsträd (eventuellt körsbär) växer utmed ett stycke stenmur i sydväst, **E1**. Utanför trädgården i norr växer flera äppelträd, hasselbuskar och prunus i anslutning till fågatan.

Enligt Yngve Holmgren växte det äppelträd med välsmakande äpplen ute sydväst om gården och vid en snabb översyn av en betesmark med en placering som bör överensstämma med beskrivningen hittades ett stort antal äppelträd av varierande ålder samt ett päronträd, för placering se bilaga 2. I gränsen till intilliggande mark i väster, som idag slås, växte flera äppelträd på rad vilka såg ut att vara avsiktligt gynnade/planterade här.

Sammanfattning

Dagens trädgård vid Ballingstorpsgården stämmer väl överens med det huvudförslag som presenterades i trädgårdsplanen 1983 både avseende innehåll och placering av buskar och träd. Dokumentation över befintliga växter saknas och de enda blommor som omnämns är rosor, aklejer, stockrosor och lupiner. I dagens kryddträdgård finns ca 25 olika sorter av växter vilket är något mindre än i 1983-års förslag. I förslaget är kryddträdgården uppdelad i kvarter och innehåller fler blommor och en något annorlunda uppsättning av kryddväxter, se bilaga 3 bild 2.

De växter som återfinns i trädgården idag har en lång tradition inom trädgårdsodlingen. Att de har en historisk förankring innebär dock inte att det finns belägg för att de har vuxit vid Ballingstorp under någon längre tid. Trädgårdens utformning är dock till stora delar en konstruktion från 1983, både kryddträdgård och källand med bärbuskar intill härstammar från denna tid. Likaså har merparten av fruktträden och bärbuskarna planterats vid denna tid och då getts nya placeringar. Härutöver planterades hassel, scherzmin och humle. Trädgårdsplanen innebär en strukturering av trädgården vilket medförde omflyttning av befintliga växter till mer ”korrekta” placeringar. Ett exempel på detta är rosor som vid denna tid står i en rund rosenrabatt som inte passar ”in tidsmässigt”, och de föreslås istället flyttas till kryddträdgården.

Enligt trädgårdsplanen skulle två päronträd planteras, ett Bonne Louise och ett gråpäron. De äppelsorter som föreslås är Hanaskogsäpple, Borgstocka, Oranie och Maglemer och plommonsorterna är två Skånskt gulplommon samt ett Mirabelle aus Nancy. Troligen är det dessa som står i trädgården än idag men det går inte med säkerhet att bestämma utan att anlita en kunnig pomolog.

Trädgården under den sista brukningstiden, det tidiga 1900-talet, anlades troligtvis av Per och hans första fru och förvaltades därefter av Anna och Per. Det är en väldigt annorlunda trädgård som möter betraktaren genom Olgas bildmaterial karakteriserad av en stor blomsterprakt. De växter som har gått att med någorlunda säkerhet identifiera från Anna och Pers trädgård är flox, dahlior (troligen tillhöriga dekorativ-, alternativt kaktusgruppen), prästkragar, tulpaner, pioner, liljor, rosor (rosbuskar som växer på var sida om stugtrappen), silverarv, solros (ett exemplar invid dörr till sterset i bryggghuset) och bönor. Som bilden på sidan 17 visar fanns det om våren också rikligt med lökväxter i den norra delen av trädgården. Intressant att notera är att de förekommande tulpanerna är högväxande och av en ”modern” förädlad sort. De äldre sorterna är framförallt mer lågväxande och tunnare både till stjälk och till blad. Trädgårdens innehåll med en rikedom av blommor ligger i linje med det tidiga 1900-talets skifte mot en mer frekvent blomsterodling som inte längre behövde motiveras av någon nyttoaspekt.¹⁴

Från 1940-talet sker sedan en successiv förenkling av trädgården som hör samman med att brukarna blivit allt äldre och att jordbruket avvecklas. Anna avlider 1942 och därefter kommer hushållerskor till gården och detta medför också att skötseln förenklas alltmer. När sedan Per flyttar från gården tar Olga Holmgren över ansvaret för trädgården.

Flygfoto från 1940-talet som visar Ballingstorp och Per - Ols gård omgivna av öppna marker. Öster om bryggghuset på Ballingstorpsgården syns en trädridå följt av öppen mark som i väster avgränsas av ytterligare träd och buskar.

¹⁴ Från kålgård till villaträdgård, s. 139

På många punkter har Olgas fotografier tillsammans med Yngves minnesbilder kunnat återge stora delar av trädgårdens utseende men hur den östra delen har disponerats är något oklart. Avsaknaden av fotografier samt Yngves vaga minnesbild kan eventuellt ha sin förklaring i att detta var "baksidan" vilken var skild ifrån den övriga delen av trädgården. En närmare granskning av två odaterade flygfoton bidrar med en del information. Det äldsta är taget före försäljning och plantering av gran på marken, se bild ovan, och det andra relativt snart därefter. Båda fotografierna visar en tät buskridå bakom bryggghuset och öster om denna en odlingslott. Den brukade marken upptar en långsträckt yta begränsad i norr, öster och söder av stenmuren som löper runt trädgården. Åt väster gör den uppehåll en bit innan det stora körsbärsträdet. Här har man troligen odlat potatis och exempelvis andra rotfrukter som skall räcka för en årsförbrukning. Fotografier ur Olgas album visar vidare att man åtminstone har odlat bönor inne i trädgården bland den annars förhärskande blomsterprakten. En möjlig slutsats baserad på detta är att trädgården närmast huset i första hand var en plats för blomsterodling med inslag av köksväxter medan nyttodelen var förlagd till en avskild del av trädgården.

De ovan nämnda flygfotografierna är vidare intressanta att studera även gällande den norra delen av trädgården. Här syns att planteringsytan i anslutning till stenen (idag ligger kryddträdgården här) har en nord-sydlig sträckning till skillnad från dagens öst-västliga. Ett fotografi hämtat ur en tidningsartikel från SDS 2/6 1949 (i Yngve Holgrens ägo) stöder vidare flygfotot på denna punkt.

För Per - Ols trädgård har det inte gjorts något dokumenterat försök till rekonstruktion eller trädgårdsplan. Det lilla material som finns är ett par äldre bilder tillsammans med Yngve Holmgrens minnen. Någon genomgång av det historiska källmaterialet likt för Ballingstorpsgården har ej heller gjorts vilket bidrar till kunskapsluckorna. Detta gör att ett tillräckligt underlag saknas för att dra några slutsatser avseende trädgårdens innehåll och disponering. För detta krävs fördjupade insatser som inte ryms inom föreliggande arbete.

Humlet är en del av Ballingstorps äldre historia och spåren är fortfarande tydliga genom en riklig förekomst som återfinns på många olika platser i trädgårdarnas utkanter. I trädgårdsplanen från 1983 föreslås humlet dras upp på humlestörrar i den sydöstra delen av trädgården, för placering se bilaga 3. Spåren efter dessa består idag av tre störrar utefter stenmuren i söder.

Skötselområden

Gräsytor

Gårdsplanen i trädgårdens södra del (**A**) är den del av trädgården som i störst utsträckning används regelbundet och aktivt, bl a i den pedagogiska verksamheten som är knuten till Ballingstorp. Här klipps gräset regelbundet med gräsklippa-

re. En kortklippt gräsmatta är praktisk och gör området relativt lättillgängligt för olika kategorier av besökare.

Trädgårdens norra del (**B**) kring kryddträdgården, hålls kortklippt på samma sätt som gårdsplanen. Många besökare söker sig hit för att titta på kryddträdgården, men behovet av en kortklippt yta är inte lika stort här. Denna del av trädgården ger ett välputsat och nästintill sterilt intryck som inte har någon förankring i äldre tiders nyttjande. Ur kulturhistorisk synvinkel skulle därför denna del vinna på en mer extensiv skötsel där gräset tillåts att växa friare. Detta skulle även gynna den i viss mån varierade floran som till stora delar är relativt opåverkad av gödning.

Trädgårdens östra del (**D**) är i högre grad än övriga områden påverkad av gödning, troligen på grund av att man i senare tid odlat både potatis och andra grönsaker här. Bredbladigt, frodigt gräs dominerar tillsammans med kirskål, nässlor och hundkex. Undantag är den smått skuggiga delen längst i sydost som har en magrare karaktär med spridd förekomst av bl a backlök och enstaka exemplar av orkidén Sankte Pers nycklar. Med hänsyn till att relativt få besökare söker sig till denna del och att floravärdena generellt är låga med få arter är det lämpligt att ett par gånger slå av gräset med gräsrojar eller röjsnöre. För att värna floravärdena i det sydöstra hörnet används med fördel lie här.

Trots att gräsytan söder om Per - Ols till stora delar är gödselpåverkad med en dominans av bredbladigt gräs, förekommer rikligt av orkidén Sankte Pers nycklar. De rosablommande stänglarna utgör ett iögonfallande inslag under försommaren. Årlig slåtter med lie eller annat skärande eller klippande redskap torde långsiktigt gynna orkidén, men även öka förutsättningar för en mer varierad flora.

Träd

I trädgårdens norra del finns totalt åtta fruktträd och i den östra delen ytterligare tre. Körsbärsträdet i den sydöstra delen är det mest framträdande och äldsta trädet, övriga är sannolikt planterade på 1980-talet. Äppleträdet invid den norra muren är ett Hanaskogsäpple och i den centrala delen av område D finns ett Oranie. De övriga sorterna är inte identifierade, men eventuellt kan de vara Borgherre, och Maglemer som föreslogs i planen från 1983. De båda päronträden är gråpäron och ett Bonne Louise. Inget av plommonträden bar frukt när inventeringen gjordes varför sorterna inte är identifierade.

Längs stenmurarna står ett stort antal krikonträd som bitvis bildar täta och risiga buskage.

Humle

Humleodling har förekommit i ganska stor skala i Ballingstorp, omfattande hela 500 stänger vid år 1671. Humle är en extremt långlivad och tålig växt, varför det är teoretiskt möjligt att vissa plantor härrör från denna äldre odling.

Förslag till åtgärder

Som tidigare slagits fast i rapporten så behövs det en grundligare genomgång av källmaterialet för Per - Ols gård, likt den som är gjord vid sammanställningen av skriften *Ballingstorpsgården*, innan det är möjligt att få närmare kunskap om trädgården. Med anledning härav föreslås att skötseln förblir densamma tills tillräckligt underlag finns för ett genomarbetat och underbyggt åtgärdsförslag.

Av det tidiga 1900-talets trädgård vid Ballingstorpsgården återstår en del växter medan strukturen till stora delar är uttraderad. Idag präglas istället trädgården vid Ballingstorpsgården av de insatser som gjordes under 1980-talet baserat på den trädgårdsplan som togs fram. Ett återskapande av den tidigare trädgården skulle delvis vara möjlig att göra baserat på minnesbilder och bildmaterial men det skulle också till vissa delar medföra antaganden.

Mot denna bakgrund föreslås därför en fortsatt skötsel, med viss komplettering, av vad som finns på platsen idag. Baserat på dessa förutsättningar ges följande förslag på hur trädgården skall skötas.

Löpande skötselåtgärder för Ballingstorpsgården

Gräsytor

- Gårdsplanens (**A**) gräsmatta klipps regelbundet med gräsklippare.
- I område **B** och området söder om Per - Ols bör gräset slås av med lie eller annat skärande redskap, två till tre gånger under växtsäsongen. I område **B** genomförs första slåttarna omkring midsommar, då både gullvivor och de flesta lökväxter hunnit vissna ner. I området söder om Per - Ols bör första slåttarna vänta till början av juli månad så att orkidéerna blommat över. Det avslagna gräset bör ligga kvar några dagar och fröa av sig, innan det räfsas ihop och tas bort
- I trädgårdens östra del (**D**) slås gräset av två till tre gånger per växtsäsong. Första slåttarna bör göras strax innan hundkex och nässlor blommar. I detta område används med fördel gräsröjare eller röjsnöre för att missgynna bl a nässlor. Gräset samlas ihop direkt och förs bort.

Träd

Samtliga fruktträd är i varierande grad i behov av beskärning. Många har täta kronor med betydande andel döda grenar.

- När det gäller äpple- och päronträden så bör kronorna gallras så att ljus och luft får tillträde. Detta görs etappvis under flera års tid för att inte riskera en massa vattenskott. I första hand tas döda och sjuka grenar bort, därefter grenar som korsar varandra. Trädens långa och svaga grenar kan även kortas in något, men sammanfattningsvis görs beskärningen mycket varsamt.
- Beskärningen görs under den så kallade JAS-perioden, juli, augusti eller september eller under vårvintern. Tänk på att ta hänsyn till trädets karaktär och växtsätt. Kapa aldrig grenar som är större än 10 cm i diameter, då riskerar trädet att drabbas av röta och sjukdomar. Eftersom träden ingår som delar i en ålderdomlig kulturmiljö är det trädens miljömässiga värden som i första hand värnas, inte en ökad fruktproduktion.
- Stenfrukter såsom plommon och körsbär gallras enbart mycket varsamt genom att döda grenar tas bort. Denna beskärning görs under den så kallade JAS-perioden, juli, augusti eller september. Krikonbuskagen längs stenmurarna kan här och var glesas och begränsas något så att stenmurarna framträder tydligare.
- Äppelträdet i område **E** skulle framträda bättre och få mer ljus och luft genom att buskar intill röjs bort. Kastanjen väster om skall dock inte beskäras.

Ympning/nyplantering

- Flera av fruktträden är i dålig kondition och det är därför viktigt att komplettera med unga träd för att bibehålla kontinuiteten. De nya träden bör planteras längs trädgårdens sidor, förslagsvis längs stenmurarna, för att i högre grad anknyta till hur man av tradition har placerat fruktträd.
- Äpple och päron ympades ofta på vildstammar som drogs upp från frö eller flyttades från markerna. Liknande grundstammar finns att köpa på väl-sorterade plantskolor. Exempelvis kan ympar tas från Hanaskogsäpplet och ympas på ett ungt träd så att sorten kan leva vidare. Alternativt kan man försöka få tag på färdiga fruktträd av lämpliga sorter som var vanliga i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. (Nya sorter såsom t ex Aroma, Fredrik och Discovery ska undvikas.)
- Förslag på lämpliga äpplesorter är Melonäpple, Gravensteiner, Transparente Blanche, Filippa. Passande päronsorter är exempelvis Clara Frijs, Moltke, Skånskt sockerpäron.

Buskar

Det nordvästra hörnet utgörs av ett tätt buskage av bl a syrén, schersmin och snöbär.

- Buskagets utsträckning bör begränsas och gallras igenom så att de enskilda buskarna framträder tydligare. I syrénbuskaget sparas vissa av de äldre, grova och knotiga grenarna samtidigt som man bör låta yngre exemplar komma fram för att gynna kontinuiteten. Genom att göra en mer omfattande röjning ia anslutning till päronträdet kommer detta att framträda tydligare och syrenbuskar liksom schersmin norr och söder om sparas.
- I kryddlandet bör rosbusken vid stenen röjas fram. Ta regelbundet bort konkurrerande ogräs.
- Hasselbuskar kan gallras försiktigt omkring vart femte år. Vid gallring skall man sträva efter en variation i ålder på de ingående stammarna.

Rabatter

- I rabatterna på södra sidan breder den expansiva och aggressiva knölklockan ut sig. Det är viktigt att försöka begränsa denna och regelbundet rensa bort plantor för att den inte helt ska ta över. Detta görs upprepade gånger under växtsäsongen. Både stjärnflocka och flox ser ut att påverkas negativt av konkurrensen.
- Efter borttagning av knölklockan kommer det att finnas stora utrymmen i rabatten som behöver fyllas med andra växter och förslagsvis planteras bondpion, dahlior och flox. De dahlior som väljs bör tillhöra dekorativgruppen alternativt kaktusgruppen som till utseende bättre överensstämmer med de dahlior som syns i bildmaterialet än till exempel pompomgruppen. Lökväxter såsom tulpaner, påsk- och pingstliljor kan planteras i havarna på södra sidan samt i kryddträdgården.
- Vissa av skyltarna i kryddlandet saknas eller är felaktiga. Se över skyltarna så att växternas rätta namn redovisas. Expansiva arter som mynta bör hållas efter.
- Rosen utmed stugtrappen skall endast glesas ur försiktigt genom att ta bort de grövsta grenarna vartannat år.

Humle

I det sydöstra hörnet finns rester av en humlestång som troligen sattes upp på 1980-talet. Eftersom den historiskt korrekta platsen är okänd kan man ändå lyfta fram växten genom att sätta upp nya humlestänger intill den kvarvarande. Förslagsvis kan åtminstone 15-20 stänger sättas upp. Stängerna brukar utgöras av granslanor.

Källor

Tryckta källor

- Andréasson, Anna *Trädgårdshistoria för inventerare*, Lund 2007
- Hansson, Marie *De skånska trädgårdarna och deras historia*, Kristianstad 1997
- Lindhagen, Magnus *Ballingstorpsgården*, Tollarp 1997
- Nilsson, Anton. *Våra äpplesorter*, 1986
- Nilsson, Anton. *Våra päron-, plommon och körsbärssorter*, 1989
- Svala, Catharina *Från kålgård till villaträdgård – lantgårdens trädgård, utveckling och betydelse*, 2008
- Skånes hembygdsförbunds årsbok 1981 *Skånske trädgård*, Kristianstad 1982
- Skånes hembygdsförbunds årsbok 1945, *Ballingstorp Skånes äldsta gård?*, Pehr Johnsson

Otryckta källor

Antikvarisk – topografiska arkivet, ATA, Stockholm

Fotografier

Folklivsarkivet, Lund

Fotografier med beteckning:

- Acc.nr: G 2439
- Acc.nr: B 25349
- Acc.nr: G 1593 & 1594
- B14066a, 14066b, 14066c (fotograf Pehr Johnsson)

Hemsidor

Kartor: <http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

- Geometrisk karta över utmarken till Hanaskogs by och hemmanen Röåkra och Ballingstorp, Kviinge socken, år 1741. Akt 11-KVI-7
- Skånska rekognosceringskartan, 1812-20
- Laga skifte, Ballingstorp, Kviinge socken, år 1883. Akt K70-2:2

- Häradsekonomiska kartan, år 1926-34
- Ekonomiska kartan, år 1972-73

Skötselplan för kulturmiljön i Ballingstorp: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/>

Växter: <http://linnaeus.nrm.se/flora>

Regionmuseet Kristianstad

Topografiska arkivet; Ballingstorpsgården, arkivhandlingar, fotografier

Dendrokronologisk datering av Ballingstorpsgården och Per Ols, Kviinge socken, Östra Göinge kommun, Knadriks kulturbygg rapport 2009:4,

Trädgårdsplan av A M Berggren

Muntliga uppgifter

Samtal med Yngve Holmgren, dotterson till Anna Frostensson, 2010-09-02

Samtal genomfört av Pia Sander, Skånes hembygdsförbund med Leif Caplander, vars far var halvbror till Per Nilsson,

Kristianstad 2010-09-24

Cissela Olsson & Emelie Petersson

Bilagor

Bilaga 1

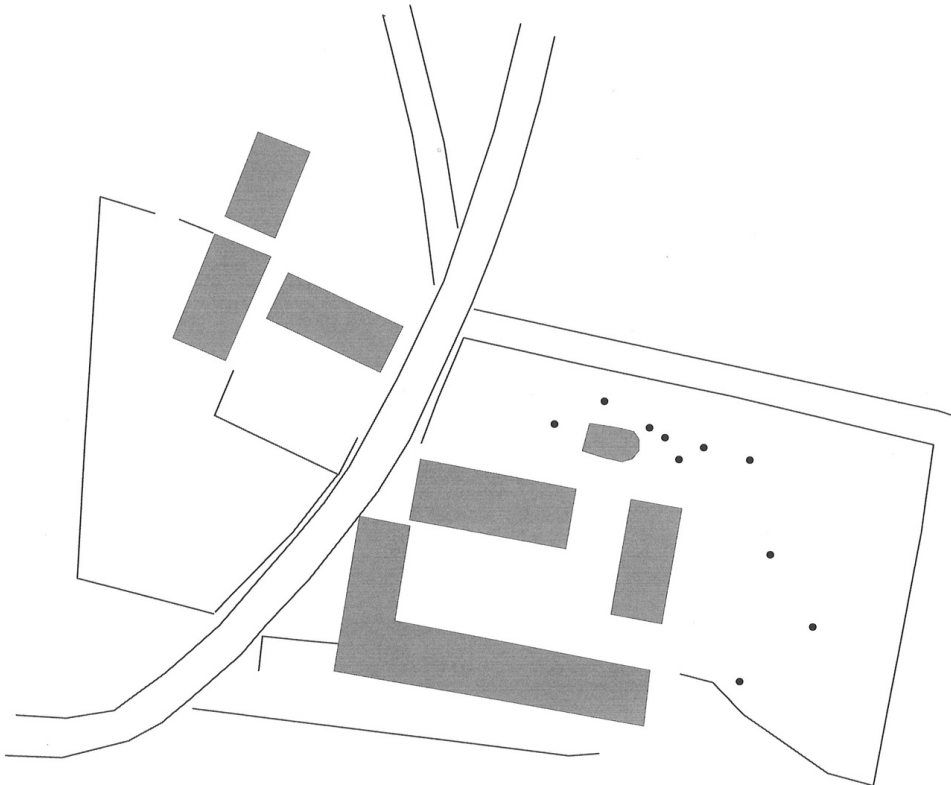

Bild1: Plan över trädgårdarna efter inläsning med GPS, de grå rektanglarna markerar byggnader och grunder, strecken avser väg och stenmurar och punkterna visar var fruktträd finns.

Bild 2: De röda markeringarna visar det område som har besökts vid inventeringen. Den vänstra visar var fruktträden vid "Grassabacken" finns.

Bilaga 2

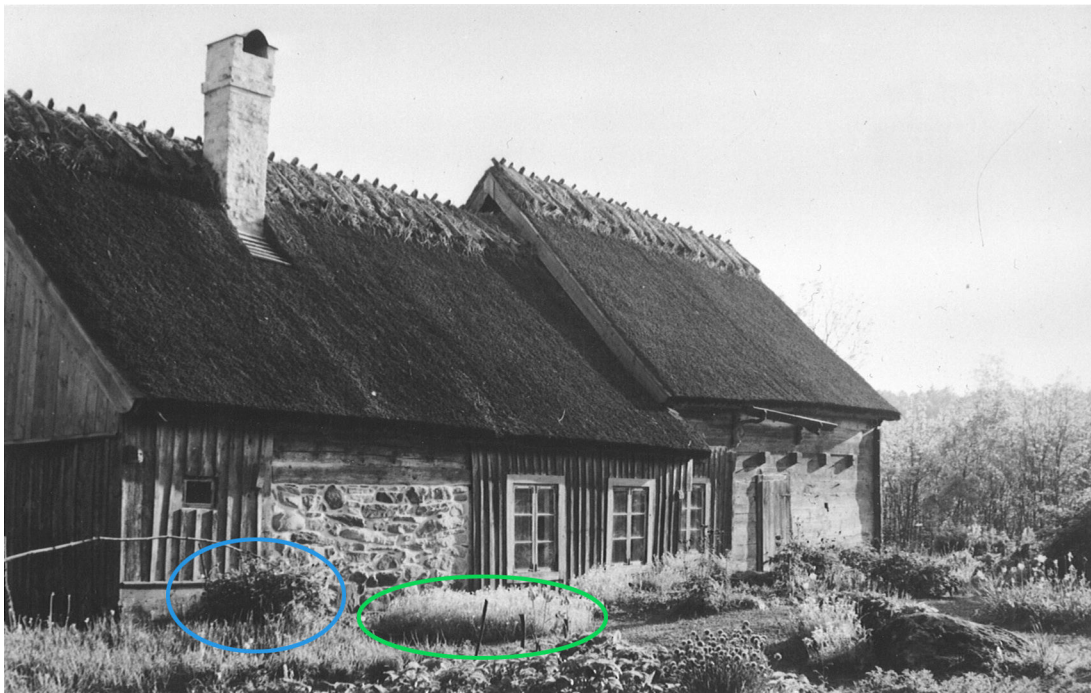

Bild 1: Regionmuseets arkiv C F Mannerstråle 1964. Blå markering visar pionen och den gröna avser planteringen med silverarv.

Bild 2: Folklivsarkivet, Bringeus 1965. Den blå markeringen visar var pionen står.

Bilaga 3

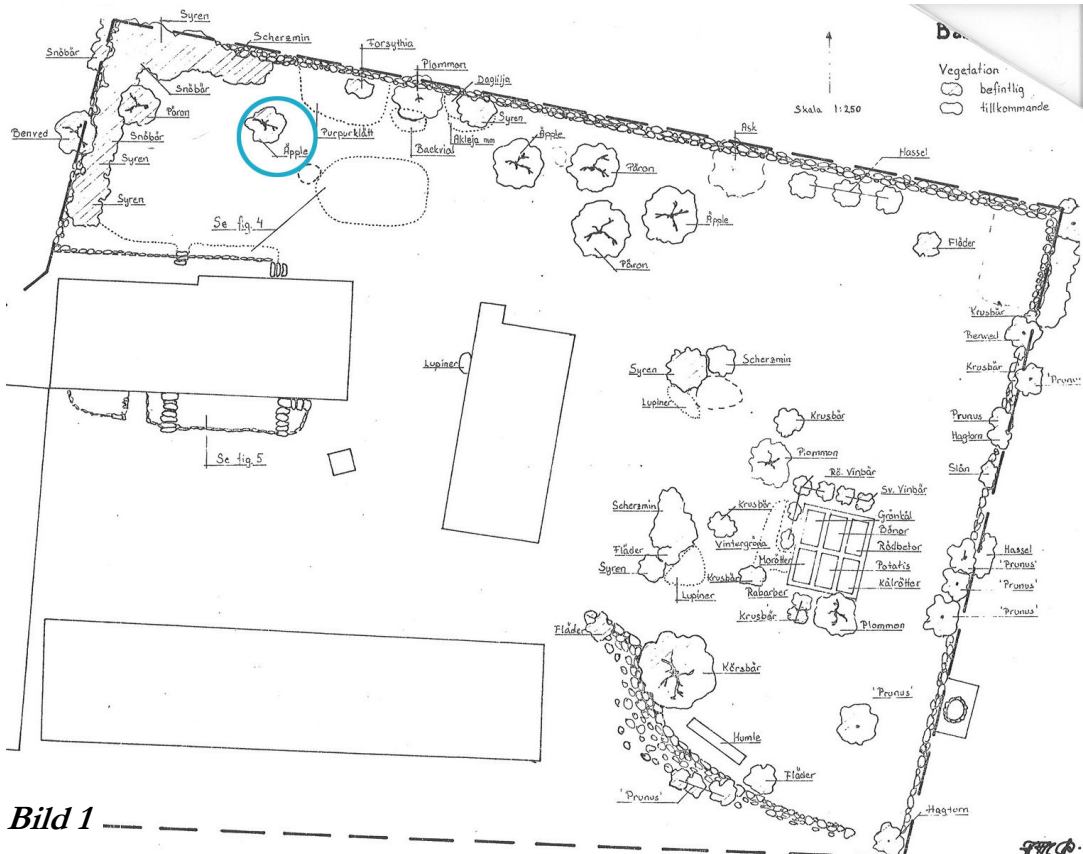

Bild 1

Plankartorna ovan och nedan är hämtade ur trädgårdsplanen från 1983 och visar trädgårdens anordnande, bild 1, och en detaljbild över kryddträdgård och rabatter med ingående växter, bild 2. Den blåa markeringen visar befintligt äppelträd.

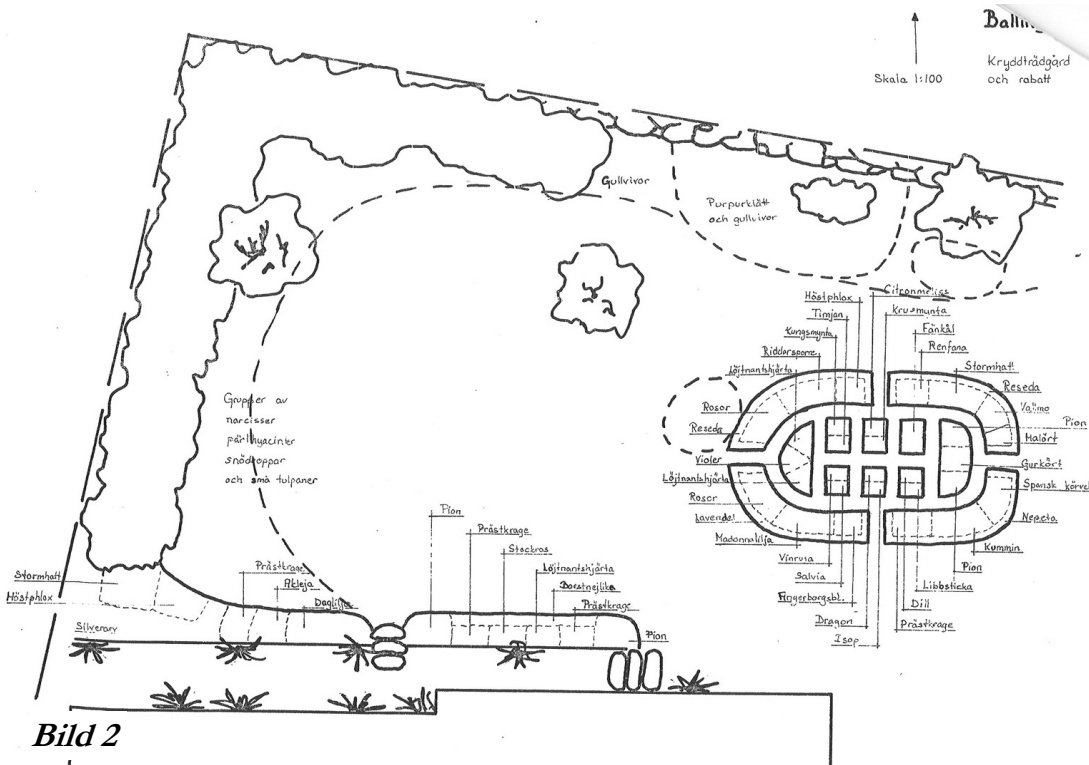
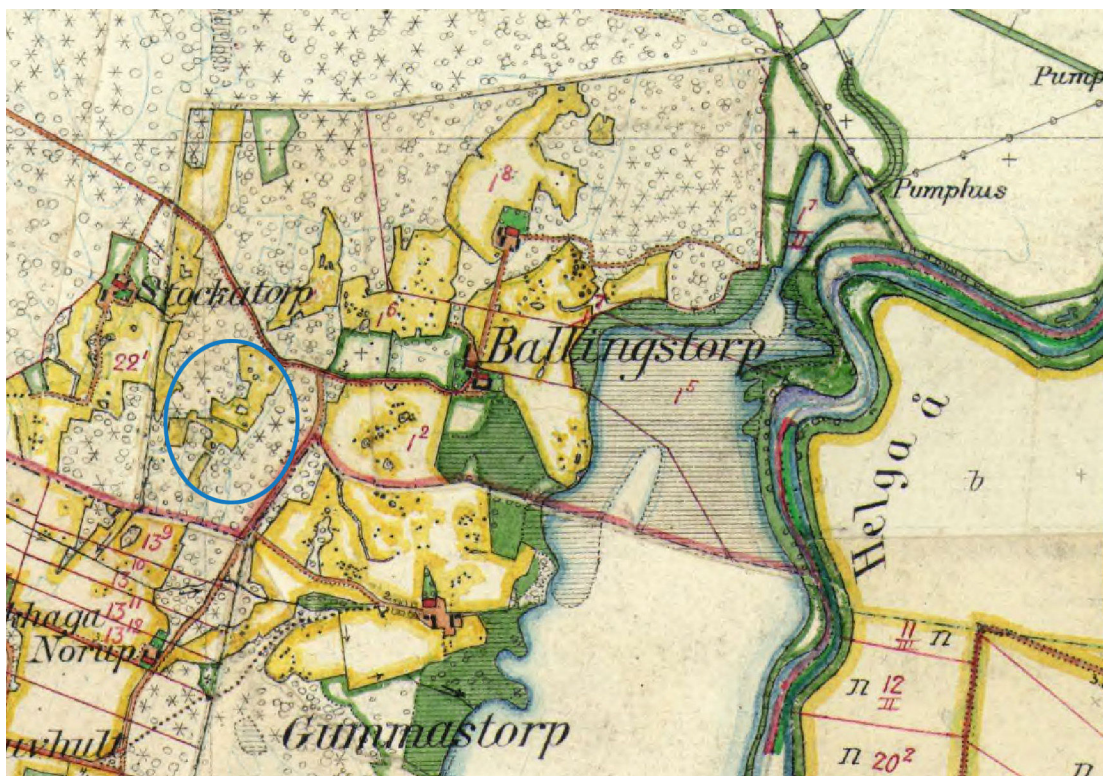

Bild 2

Bilaga 4

Den blå markeringen visar de lyckor Yngve refererar till som skogshyckor.

Bilaga 5

Blommande ros som står i kryddträdgården, del C, vid Ballingstorpsgården.

Regionmuseets rapportserie 2010

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2009
8. Odysse längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006
11. Kristianstads station – antikvarisk förundersökning, Kristianstad, AF, Emelie Petersson & Heikki Ranta, 2010
12. Allhelgonakyrkan i Lund – utvändig restaurering etapp I, Lunds socken, AK/AM, Petter Jansson, 2009
13. Hotade arter och byggnader –tips och råd vid byggnadsvård. PJ, Nils-Otto Nilsson & Åsa Jakobsson, 2009-2010
14. Människan och landskapet –Metodutveckling, etnobiologi för kulturmiljövård. PJ, Åsa Jakobsson, Anki Karlsson & Cissela Olsson, 2010
15. Vrams Gunnarstorps slott – utvändiga arbeten, Bjuvs sn, AK, Emelie Petersson, 2009
16. Ballingstorpsgården, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2010
17. Renovering av stenvalvsbro vid Öveds kloster, Öved sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
18. Mörarps kyrka – invändig renovering och konservering, Mörarps sn, AK, Lotta Eriksson, 2010
19. Tullstorpsåprojektet, Trelleborgs kn, KA, Bertil Helgesson & Cissela Olsson, 2010
20. Örnans – arbeten 2009 – 2010, Örkened sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
21. Örtofta slott vid Bråån – kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt, Örtofta sn, Kristina Nilén, 2010
22. Övedsklosters alléer. Öveds sn, PJ, Patrik Olsson, 2010
23. Sporrakulla gård 2010 – tak- och timmerarbeten, Glimåkra sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
24. Gamla begravningsplatsen i Kristianstad, Kristianstad sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
25. Tomelilla Byagård – takarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
26. Tomelilla Byagård – fasadarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
27. Silversmedjan Kv Vapenbrodern 8, Kristianstad, Kristianstads sn, AK Katarina Olsson, 2008
28. Fjälstorps småskola – ommålning av fasad, AM, Helene Stalin Åkesson, 2010
29. Bälteberga Korsvirkeshuset – utvändig renovering, Ottarps sn, AK, Kristina Nilén, 2008-2009
30. Ilstorps kyrka – fönsterarbeten, Ilstorps sn, AK, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
31. Heliga Trefaldighetskyrkan – tillbyggnad och invändig ombyggnad, Kristianstad sn, AM, Lotta Eriksson, 2009 – 2010
32. Norra Mellby kyrka – renovering av vapenhusets tak, Norra Mellby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
33. Lunds domkyrka – ändring av västportalens trappa, Lund, AM, Heikki Ranta, 2010
34. Övedskloster – förändringar vid trädgårdskanalen, Öveds sn, AK, Kristina Nilén & Lars Salminen, 2009-2010
35. Östra Karup kyrkogård, Östra krup sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
36. Blåherre mölla – en kvarnmiljö för möten mellan då och nu, Maglehems sn, BMU, Ingela Blomén, Helen Carlsson & Helene Stalin Åkesson, 2009 – 2010
37. Mejeriet Skarhults gods – takrenovering, Skarhult sn, AM, Kristina Nilén, 2010
38. Saltkokningshuset - utvändig ommålning, Karlskrona, AM, Emelie Petersson, 2010
39. Glimmebodagården, Brösarps sn, AM, Emelie Petersson, 2010
40. Smedtorpet, Hässleholm sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
41. Tobaksmonopolet 2010 – fasadrenovering, Fjälkinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
42. Ballingstorps trädgårdar, Kviinge sn, DK, Cissela Olsson, Emelie Petersson & Brita Tronde, 2010

Förkortningar:
AF- antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU- arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD- murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP- vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD- byggn-ark-dokumentation
BMU- byggnadsminnesutredning

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

